

ประวัติและลักษณะทางกายภาพของวัดและเจดีย์ประธาน ในเมืองสุโขทัย
และศรีสัชนาลัย

7.1 ประวัติและลักษณะทางกายภาพของวัดและเจดีย์ประธาน ในเมืองสุโขทัย

ก. วัดและเจดีย์ประธานในกำแพงเมือง

7.1.1 วัดมหาธาตุ

ที่ตั้ง ตั้งอยู่ภายในกำแพงเมือง บริเวณกลาง
เมืองสุโขทัย

อายุสมัย พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ สมัยสุโขทัย
ตอนต้น (สมมุติฐาน)

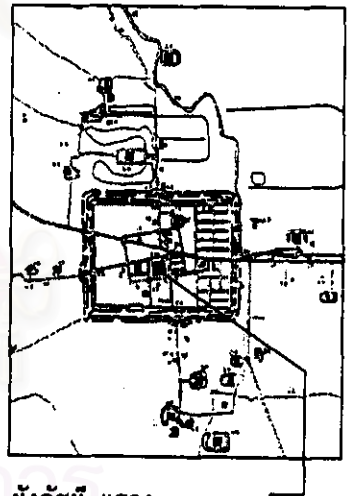
บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราช
กิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2478

ชุดแต่งบูรณะครั้งแรก พ.ศ. 2496

บูรณะครั้งต่อมา พ.ศ. 2508-2511

บูรณะต่อมา พ.ศ. 2524-2426 (กรมศิลปา

กร, 2535: 13)

ผังดัชนี แสดง
ตำแหน่งวัดมหาธาตุ

ประวัติ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในระยะแรกของพุทธศตวรรษที่ 19 ในรัชกาล
ของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เพราะมีกล่าวถึงในศิลาจารึกหลักที่ 1 ซึ่งทำขึ้นในสมัยพ่อขุนราม
คำแหง(กรมศิลปากร, 2535: 13) จารึกเมื่อ พุทธศักราช 1835 (หลักที่ 1 ด้านที่ 2 บรรทัดที่
23-26) ได้กล่าวว่า

“กลางเมืองสุโขทัยนี้มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฐารส มีพระพุทธรูป มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม” (กรมศิลปากร, 2535: 13)

ตามข้อความที่ระบุในศิลาจารึก จะเห็นว่าวัดนี้เป็นวัดที่ใหญ่โตและมีความสำคัญมาก ซึ่งน่าจะเป็นวัดคู่บ้านคู่เมือง ที่สร้างขึ้นพร้อม ๆ กับการก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัย เหมือนอย่างที่อาณาจักรอยุธยามีวัดพระศรีสรรเพชญ์ และกรุงรัตนโกสินทร์มีวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

สำหรับวัดมหาธาตุนี้ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าวัดนี้สร้างในสมัยใด แต่มีข้อความบางตอนในศิลาจารึกวัดศรีชุม ประมาณพุทธศักราช 1884-1910 (หลักที่ 2 ด้านที่ 21-39) ได้ชี้ให้เห็นว่ามีการรื้อบางส่วนของวัดและสร้างต่อเติมขึ้นใหม่ มีความว่า

“พระศรีราชจุฬามณีเป็นเจ้า พยายามให้แล้วจึงก่ออิฐขึ้นเจ็ดวาสทลายปูนแล้วบริวารพระธาตุหลวงก่อใหม่เก่าด้วยสูงได้ร้อยสองวา ขอมเรียกพระขมนั้นแล สถิตครึ่งกลางนครพระกฤษณ์ เมื่อจักสทลายปูนในกลางป่านั้นหาปูนยากหนักหนา หาปูนมิได้ พระศรีราชจุฬามณีเป็นเจ้า จึงอธิษฐานว่าดังนี้ ...กูแลยังจักได้ตรัสแก่สรรเพชญ์เดญาน เป็นพระพุทธรูจริงว่าไซร้จงให้พบปูน ครั้นกูอธิษฐานบัดแมงแห่งหั้นคายกลายปองปูน อนึ่งทายาดหนักหนา เอามาสทลายพระธาตุ ก่อใหม่เก่าแล้วเอามาต่อพระพุทธรูปหินอันหักอันพังบริวารแล้ว ปูนก็ยังเหลือเลย พระมหาธาตุหลวงนั้นกระทำปฏิหาริย์อัศจรรย์หนักหนา และมีพระธาตุอันใหญ่ล้อมหลายแกกม ก่อทั้งมหาพิหารใหญ่ด้วยอิฐเสร็จบริวารแล้ว จึงไปสืบค้นหาเอาพระพุทธรูปหินเก่าแก่แต่บูรณาด้วยไกล ชั่วสองสามคืน เอามาประดิษฐานไว้ในมหาพิหารกลางแห่งได้ค้อได้ดิน ลางแห่งได้นมได้ขนได้ออก ลางแห่งโคหัวตกไกลแลสี่คนหาม เอามาจึงได้ ลางแห่งได้ขังได้ชา ลางแห่งได้มือได้ตีนย้อมพระหินอันใหญ่ ชักมาด้วยล้อด้วยเกวียน เช่นเข้าในมหาพิหาร เอามาต่อติดประกิดด้วยปูน มีรูปโณมพรรณอันงามพิจิตรตั้งอินทรนิรมิตเอามาประกิดชิดชนเป็นตนพระพุทธรูป อันใหญ่ อันถ้ำ อันรามงามหนักหนาแกกม...” (กรมศิลปากร, 2535: 13)

จากข้อความในศิลาจารึกแสดงให้เห็นว่า ในสมัยที่พระศรีราชจุฬามณีเป็นเจ้าอาวาสวัดนั้น มีการรื้อพระมหาธาตุเจดีย์เดิม และสร้างต่อเติมพระมหาธาตุเจดีย์ขึ้นใหม่ รวมทั้งมีการรวบรวมพระพุทธรูปที่สำคัญ ๆ จากที่ต่าง ๆ มาบรรจุไว้ในมณฑปที่สร้างขึ้นใหม่มากมายภายในวัดนี้

ความสำคัญ วัดมหาธาตุนี้เป็นวัดสำคัญคู่บ้านคู่เมืองสุโขทัย ดังนั้นในเวลาเทศกาลทางพุทธศาสนา หรือในเวลาที่เกิดเหตุการณ์สำคัญภายในบ้านเมือง พระมหากษัตริย์จะทรงเสด็จมาประกอบพิธีสำคัญภายในวัดมหาธาตุนี้ อาทิ จากศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาไทย หลักที่ 1 พุทธศักราช 1904 (หลักที่ 5 ด้านที่ 3 บรรทัดที่ 8-13) กล่าวไว้ว่า

“เมื่อแล้วออกพรรษา จึงกระทำมหากษัตริย์อัญชล...คนพระพุทเจ้าเราอันประดิษฐานกลางเมืองสุโขทัย ซึ่งลวงตะวันออกพระศรีรัตนมหาธาตุนั้น ฉลองสดับธรรมทุกวัน ถ้วนร้อยวัน” (กรมศิลปากร, 2521: 58)

ข้อความในศิลาจารึกตอนนี้ได้กล่าวถึงเมื่อ พ.ศ. 1904 หลังช่วงเวลาออกพรรษา พระมหาธรรมราชาลิไทโปรดฯให้มิ่งงานฉลองพระพุทธรูปสำริดแบบสุโขทัย หน้าตักกว้าง 6-25 เมตร ซึ่งประดิษฐานอยู่ภายในวิหารหลวง ที่ตั้งอยู่ทางตะวันออกของพระมหาธาตุเจดีย์ โดยโปรดฯ ให้พระภิกษุสงฆ์แสดงธรรมแก่ประชาชนถึงร้อยวัน และทรงอุทิศพระราชทรัพย์และสิ่งของเครื่องใช้ถวายแด่พระภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก(สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2527: 65) และในหนังสือนางนพมาศยังได้กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ พระอัครราชมเหสีพระวงศ์ศานูวงศ์และประชาชนได้ร่วมทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ เช่น วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น (สุภาพิตพระร่วงและนางนพมาศ, 2505: 75-79)

และในศิลาจารึกหลักที่ 45 ว่า พ.ศ. 1935 พระยาเลอไทยและเจ้าเมืองน่านได้ “กระทำใจรักภักดีไมตรี” ในวัดพระมหาธาตุต่อหน้าคณะสงฆ์ฝ่ายคามวาสีและฝ่ายอรัญญวาสี โดยมีพระสังฆราชาเป็นประธาน(กรมศิลปากร, 2508: 64)

สิ่งที่เน้นย้ำให้เห็นว่าวัดมหาธาตุเป็นวัดที่มีความสำคัญคู่บ้านคู่เมืองคือ ศิลาจารึกจำนวน 3 หลักสำคัญ ล้วนแต่ค้นพบในวัดมหาธาตุ มีดังนี้(กรมศิลปากร, 2535: 12)

หลักแรก คือ ศิลาจารึกปูชนจิตขุนจ้อด พุทธศักราช 1935 อักษรไทย สุโขทัย ภาษาไทย พบบริเวณริมเสาเบื้องขวาหน้าวิหารหลวง ด้านหลังวิหารสูง วัดมหาธาตุ

หลักที่สอง คือ ศิลาจารึกเจดีย์น้อยพุทธศตวรรษที่ 20-21 อักษรไทยสุโขทัย-ขอม สุโขทัย ภาษาไทย-สันสกฤต พบที่เจดีย์น้อย ด้านหน้าเจดีย์ 5 ยอด วัดมหาธาตุ และ

หลักที่สาม คือ ศิลจาริกสถานทองสมเด็จพระมหาเถรจุฬามณี พุทธศักราช 1919 อักษรไทยสุโขทัย-ธรรมล้านนา ภาษาไทย-บาลี พบบริเวณฐานพระประธานในพระอุโบสถ วัดมหาธาตุ

ลักษณะทางกายภาพและสถาปัตยกรรม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชาธิบายในพระราชนิพนธ์ เรื่อง “เที่ยวเมืองพระร่วง” ว่า วัดมหาธาตุเป็นวัดสำคัญ มีกำแพงและคูล้อมรอบ เขตวัดกว้าง 4 เส้น 4 วา มีสระหลายสระ มีพระเจดีย์วิหารและกุฏิไม้ไม่ถาวร(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2526: 107)

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมภายในวัด ตามรายงานการสำรวจชุดแต่งโบราณสถานเมืองสุโขทัยของเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรเมื่อ พ.ศ. 2512 มีดังต่อไปนี้ (กรมศิลปากร, 2512: 8)

1. **เจดีย์ประธาน** เป็นพระเจดีย์มหาธาตุ ตั้งอยู่กลางวัด ลักษณะรูปทรงแบบดอกบัวตูมหรือพุ่มข้าวบิณฑ์ ตั้งอยู่บนชั้นแฉ่นฟ้า 3 ชั้น โดยรอบมีปรางค์ 4 องค์ ตั้งอยู่ด้านหน้าเจดีย์ทั้ง 4 ทิศ และบริเวณที่มุม ทั้ง 4 ทิศ มีเจดีย์ทรงปราสาทแบบศรีวิชัยผสมลังกา 4 องค์ ตั้งอยู่เป็นเจดีย์บริวารของเจดีย์ประธาน
2. **เจดีย์ราย** แบบต่าง ๆ รายรอบภายในบริเวณวัด จำนวน 200 องค์
3. **ฐานวิหาร** ขนาดต่าง ๆ กัน 10 แห่ง ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัด วิหารที่สำคัญและมีขนาดใหญ่ ได้แก่ วิหารพระศรีศากยมุนี ตั้งอยู่ด้านหน้า หรือตะวันออกของเจดีย์พระมหาธาตุ
4. **ซุ้มคูหา** จำนวน 8 ซุ้ม เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ตั้งอยู่ทั่วไปในวัด
5. **ฐานโบสถ์** ตั้งอยู่ด้านเหนือของเจดีย์มหาธาตุ กว้าง 14 เมตร ยาว 25 เมตร ก่อด้วยอิฐ
6. **สระน้ำ** มี 4 สระ ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันตก
7. **กำแพงแก้ว** ก่อด้วยอิฐ ล้อมรอบบริเวณวัดทั้ง 4 ด้าน กว้างยาวด้านละ 200 เมตร

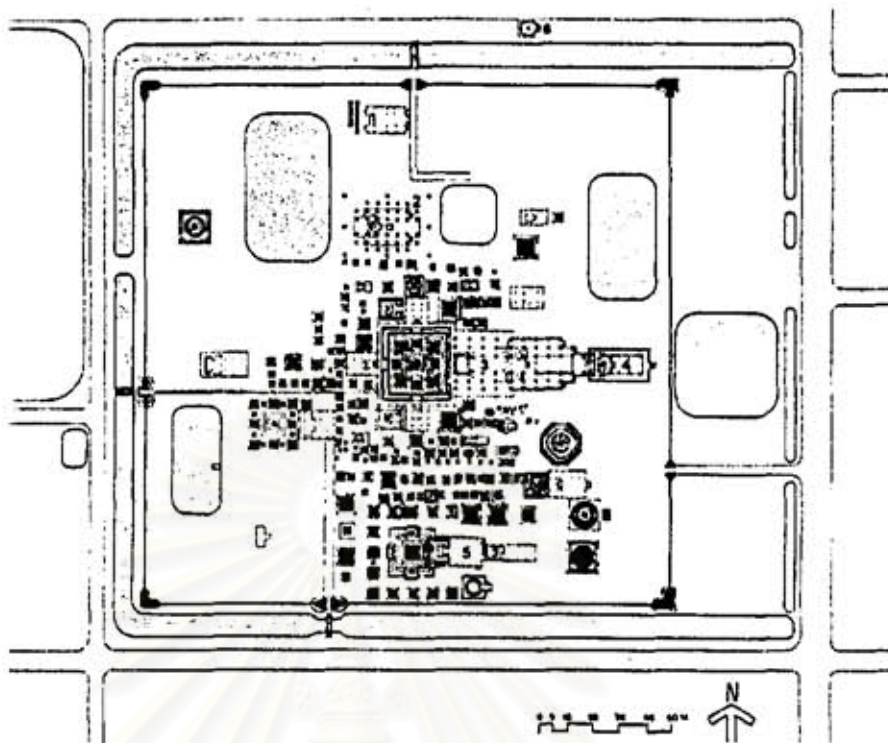
ผังบริเวณ แขนงผังของวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส ขนาดกว้างยาวประมาณด้านละ 200 เมตรมีคูล้อมรอบ พระเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์อยู่กลาง มีปรางค์ ซึ่งเลียนแบบปรางค์ขอมล้อมรอบทั้ง 4 ทิศ ที่องค์ปรางค์มีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปยืน 3 ด้าน ตอนบนเป็นซุ้มหน้า

บัน 3 ชั้น เป็นภาพปูนเรื่องพุทธประวัติ ได้ฐานปรารงค์มีฐานรองรับอีกชั้นหนึ่ง ทำเป็นรูปพระสาวกเดินพนมมือโดยรอบพระมหาธาตุ(มะลิ โศกสันเทียะ, 2507: 138)

การสร้างวัดวางผังตามแนวแผนตะวันออก ตะวันตก ด้านหน้าวัดอยู่ทางทิศตะวันออก ตามคติความเชื่อเดิมที่สืบกันมา และนกเป็นคูน้ำเล็ก ๆ รอบ ๆ บริเวณวัด ลักษณะเกือบเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส

มีเจดีย์ขนาดใหญ่เป็นประธานของวัด อยู่กลางวัดพอดี และสร้างวิหารต่อออกมาทางทิศตะวันออก ความสัมพันธ์ของเจดีย์ประธานกับวิหาร คือ หลักสำคัญในการจัดตำแหน่งของงานก่อสร้างอื่น ๆ เช่น เจดีย์ขนาดเล็กที่เรียงรายเป็นบริวาร อย่างไรก็ตาม การสร้างเสริมเพิ่มเติมในสมัยหลังทำให้ระเบียบดั้งเดิมถูกเปลี่ยนแปลง เกิดความซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ทางด้านใต้และทางตะวันตกของเจดีย์ประธาน(กรมศิลปากร, 2512: 8) ถึงแม้ว่าการสร้างเสริมทางด้านใต้และทางตะวันตกของเจดีย์ประธานจะซับซ้อน เจดีย์บริวารเรียงรอบตำแหน่งสำคัญทั้งแปดทิศ เน้นความสำคัญของพระศรีมหาธาตุศูนย์กลางแห่งความศักดิ์สิทธิ์ของเมือง โดยเจดีย์ประจำมุม เจดีย์ประจำทิศ

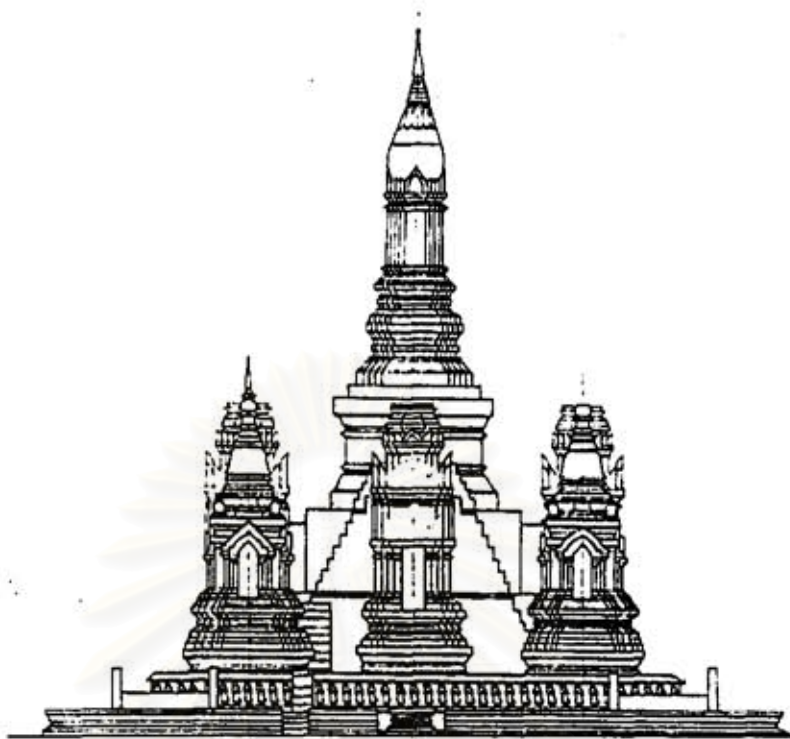
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 7.1 ก.
ผังบริเวณวัดมหาธาตุ

ภาพที่ 7.1 ข.
ทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดมหาธาตุ

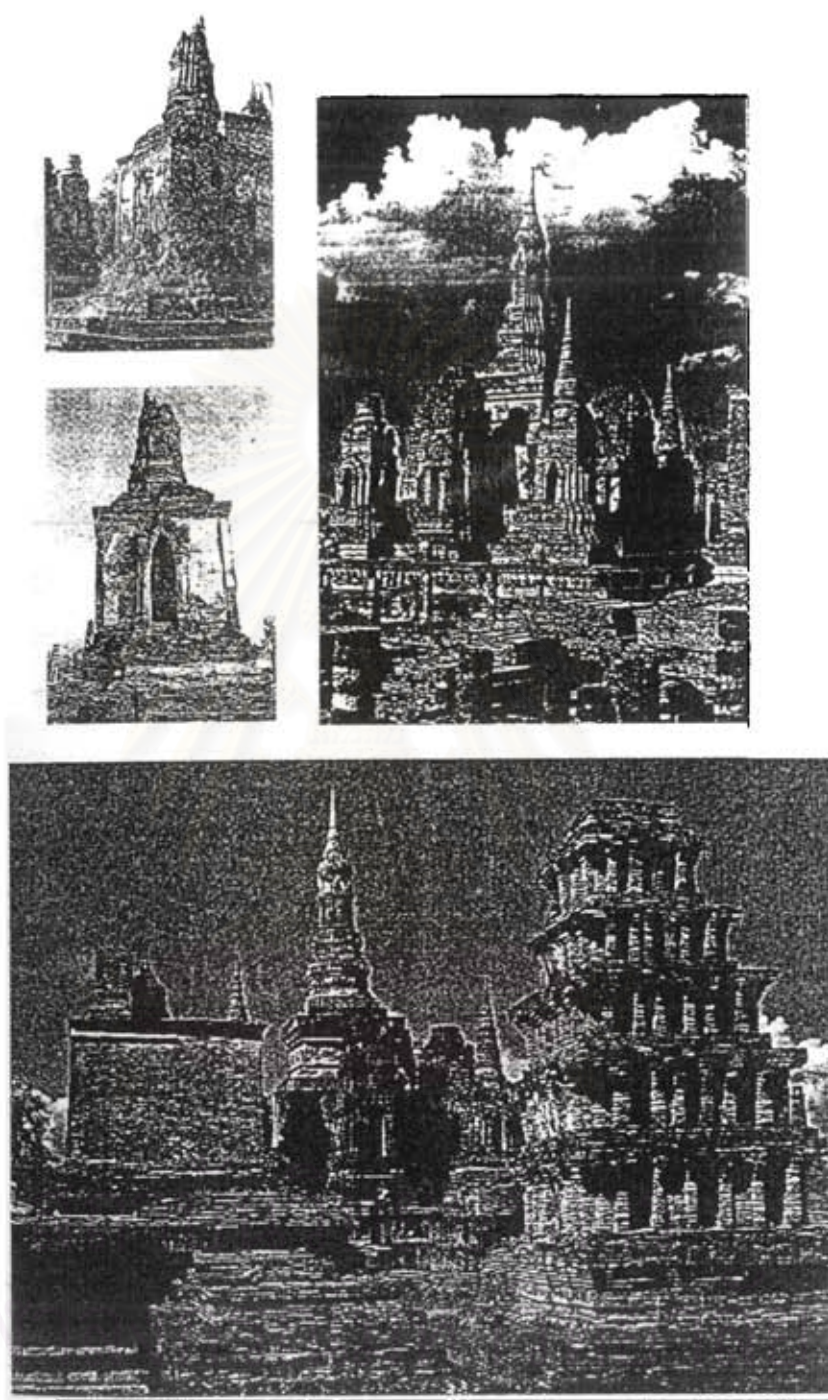
ภาพที่ 7.18 ค.

รูปด้านเจดีย์ประธานวัดมหาธาตุ ด้านทิศตะวันออก(กองโบราณคดีที่ 5 กรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย)

ภาพที่ 7.1 ง.

ทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดมหาธาตุ

ภาพที่ 7.1 จ.
ทัศนียภาพวัดมหาธาตุ

7.1.2 วัดตระพังเงิน

ที่ตั้ง อยู่ภายในกำแพงเมือง ด้านทิศตะวันตกของวัดมหาธาตุ หรือตั้งอยู่โดยรอบตระพังเงิน หรือสระน้ำขนาดใหญ่ด้านทิศตะวันตกของวัดมหาธาตุ (กรมศิลปากร, 2535: 13)

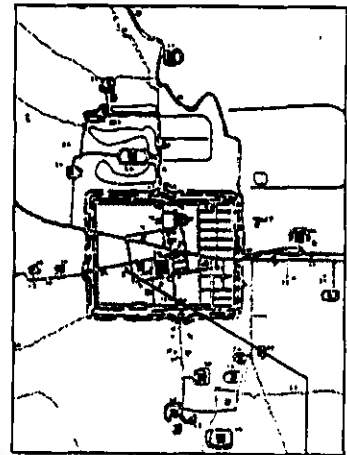
อายุสมัย สมัยสุโขทัยตอนต้น (สมมุติฐาน)
บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2478

ชุดแต่งและบูรณะครั้งแรก พ.ศ. 2499

ชุดแต่งและบูรณะต่อมา พ.ศ. 2508-2510

ชุดแต่งและบูรณะต่อมา พ.ศ. 2526 (กรม

ศิลปากร, 2535: 13)

ผังดัชนี แสดง
ตำแหน่งวัดตระพังเงิน

ประวัติ ไม่ปรากฏหลักฐานชื่อวัดตระพังเงินในศิลาจารึก แต่มีปรากฏชื่อวัดนี้ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 (เมื่อครั้งยังเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช) เรื่อง “เที่ยวเมืองพระร่วง” เมื่อปีพุทธศักราช 2451 มีข้อความกล่าวถึงตระพังเงินไว้ว่า

“ที่ริมวัดมหาธาตุทางด้านตะวันออก มีที่ดินว่างเปล่าอยู่แปลงหนึ่ง เป็นรูปสี่เหลี่ยมรี ทางด้านเหนือกับด้านใต้ มีเนินดินและมีคูต่อไปประจบกับคูวัดมหาธาตุเป็นอันเดียวกัน ด้านตะวันตกที่ติดกับวัดมหาธาตุนั้น มีกำแพงแต่ไม่มีคู ด้านตะวันออกมีคู คูด้านเหนือและได้นั้นยาวต่อไปจนจดคูด้านตะวันตก เข้าใจว่าน้ำในตระพังทองด้านตะวันออกกับตระพังเงินด้านตะวันตก จะมีทางไหลให้เดินเข้าคูวัดกับที่แปลงต่อนั้นได้ตลอด” (กรมศิลปากร, 2535: 23)

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม อาจแบ่งองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของวัดตระพังเงินออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้(กรมศิลปากร, 2535: 24)

1. กลุ่มที่หนึ่ง ที่ตั้งอยู่ริมขอบตระพังเงินด้านทิศตะวันตก ประกอบด้วย

1.1 **เจดีย์ประธาน** เป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์หรือดอกบัวตูม ที่ตั้งอยู่บนฐานสูงหลายชั้นซ้อนกันขึ้นมา โดยเฉพาะที่เรือนธาตุจะมีชุกประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นประทับยืน อยู่ทั้ง 4 ทิศ สภาพสมบูรณ์ขนาดกว้างของฐานด้านละ 10.50 เมตร

1.2 **ฐานวิหาร 7 ห้อง** ตั้งอยู่ด้านหน้าหรือทิศตะวันออกของเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ก่อด้วยอิฐ มีเสาศิลาแลง ที่ฐานชุกชี มีพระพุทธรูปปูนปั้นประดิษฐานอยู่ ฐานกว้างประมาณ 12 เมตร ยาว 20 เมตร

1.3 **เจดีย์ทรงวิมาน** ยอดหักมีชุกพระพุทธรูปอยู่ทั้ง 4 ทิศ ก่อด้วยอิฐ กว้างด้านละ 7.50 เมตร ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของเจดีย์พุ่มข้าวบิณฑ์

1.4 **ฐานเจดีย์ราย** มีขนาดเล็ก 3 องค์

1.5 **บ่อน้ำโบราณ** ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของวิหาร

1.6 **คูน้ำ** เป็นแนวยาวโอบล้อมกลุ่มโบราณสถานนี้ไว้ทั้งสามด้าน คือ ด้านทิศเหนือ ทิศตะวันตก และทิศใต้ โดยคูน้ำกว้างประมาณ 10 เมตร ล้อมรอบพื้นที่กว้างยาวด้านละประมาณ 100 เมตร

2. **กลุ่มที่สอง** อยู่ทางริมของตระพังเงิน ด้านทิศเหนือ ประกอบด้วย

2.1 **ฐานวิหาร** ก่อด้วยอิฐ เสาก่อด้วยศิลาแลง มีฐานชุกชีสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดกว้างประมาณ 8 เมตร ยาว 14 เมตร

2.2 **ฐานกลุ่มเจดีย์ราย** มีขนาดต่าง ๆ กัน และรูปทรงต่าง ๆ ตั้งอยู่โดยรอบฐานวิหารก่อดด้วยอิฐ ได้รับการบูรณะแล้วทั้งหมด จำนวน 8 ฐาน

2.3 **ชุกประตูแนวกำแพง** อยู่ด้านทิศใต้ของฐานวิหารต่อริมขอบตระพังเงิน จำนวน 1 แห่ง

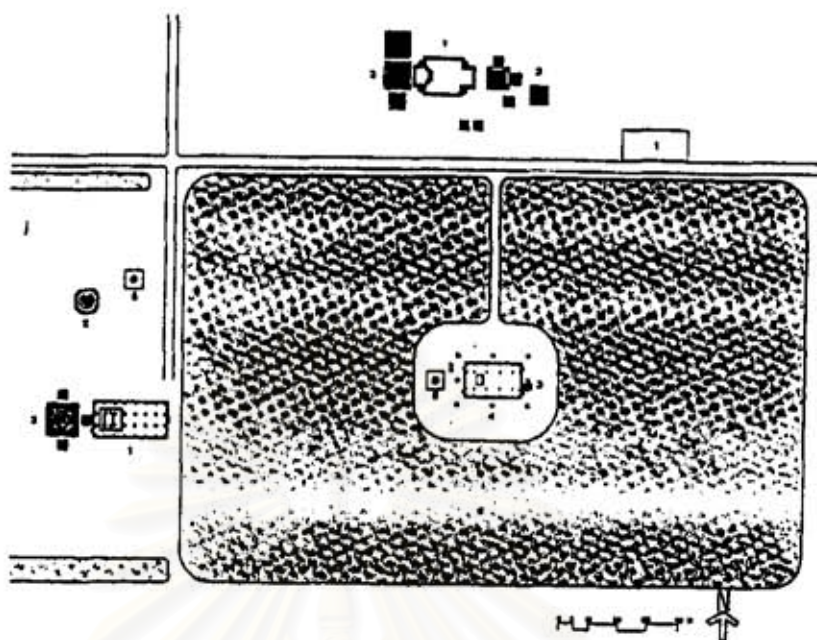
2.4 **ฐานวิหาร** อยู่บริเวณริมขอบตระพังเงิน ด้านทิศเหนือและอยู่ทางทิศตะวันออกของกลุ่มโบราณสถานส่วนใหญ่ เป็นฐานก่อดูขนาดฐานกว้างประมาณ 4 เมตร ยาว 6 เมตร

3. **กลุ่มที่สาม** ตั้งอยู่บริเวณเกาะกลางตระพังเงิน

3.1 **ฐานโบสถ์** ก่อด้วยอิฐและเสาศิลาแลง ขนาดของฐานกว้าง 11 เมตร ยาว 19 เมตร มีเสมาหินปักกรอบแปดทิศ

3.2 **ฐานเจดีย์ราย** ขนาดเล็ก 1 ฐาน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของโบสถ์

3.3 **บ่อน้ำโบราณ** จำนวน 1 บ่อ ด้านทิศตะวันตกของฐานโบสถ์

ภาพที่ 7.2 ก.
ผังบริเวณวัดตระพังเงิน

ภาพที่ 7.2 ข.
ทัศนียภาพวัดตระพังเงิน

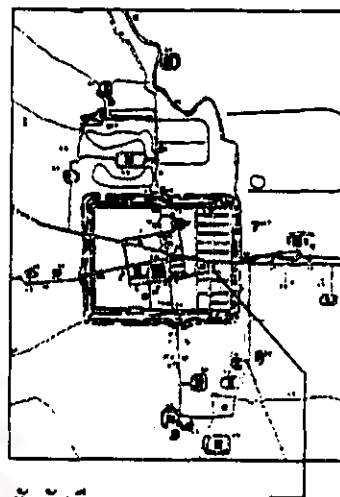
7.1.3 วัดตระพังทอง

ที่ตั้ง อยู่ภายในกำแพงเมืองห่างจากวัดมหาธาตุไปทางตะวันออก ประมาณ 500 เมตร ตั้งอยู่กลางสระน้ำขนาดใหญ่ เรียกว่า ตระพังทอง

สร้าง สุโขทัยตอนต้น (สันนิษฐาน)

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2478

ชุดแต่งและบูรณะ พ.ศ. 2509-2510 (กรมศิลปากร, 2535: 30-31)

ผังดัชนี แสดง
ตำแหน่งวัดตระพังทอง

ประวัติ ไม่ปรากฏหลักฐานทางด้านศิลาจารึกเกี่ยวกับวัดนี้ แต่มีปรากฏในพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง “เที่ยวเมืองพระร่วง” เมื่อปีพุทธศักราช 2451 กล่าวถึงตระพังทองไว้ว่า “ในเมืองนี้มีสระหรือตระพังสามแห่ง คือ ตระพังทองอยู่ด้านตะวันออก ตระพังเงินอยู่ด้านตะวันตก ตระพังสออยู่ด้านเหนือ วัดมหาธาตุเป็นศูนย์กลาง” (กรมศิลปากร, 2535: 31)

สำหรับรอยพระพุทธรูป ได้ขุดออกมาจากเขา และประดิษฐานที่วัดตระพังทองนั้น ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกเขาสุมณภู พุทธศักราช 1912 (หลักที่ 8) กล่าวถึงรอยพระพุทธรูปนี้ว่า พระมหาธรรมราชาลิไท โปรดฯให้สร้างประดิษฐานไว้บนเขาสุมณภูหรือเขาพระบาทใหญ่ เมื่อราว พ.ศ. 1903 ครั้นต่อมาพระราชประสิทธิ์คุณ วัดราชธานี จึงได้อัญเชิญลงมาประดิษฐานที่วัดตระพังทอง ดังกล่าว(กรมศิลปากร, 2535: 30)

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม วัดตระพังทองนี้ตั้งอยู่กลางตระพังทอง เป็นตระพังขนาดยาวด้านละ 200 เมตร ตรงกลางเป็นเกาะ ซึ่งประกอบไปด้วยสิ่งก่อสร้างดังนี้ (กรมศิลปากร, 2535: 29)

1. **เจดีย์ประธาน** เป็นเจดีย์ทรงกลมแบบลังกา ฐานก่อด้วยศิลาแลง องค์ระฆังว่าด้วยอิฐ สภาพสมบูรณ์ ฐานกว้างยาวด้านละ 15 เมตร สูง 22 เมตร ตั้งอยู่กลางเกาะในตระพัง

2. **โบสถ์** เป็นโบสถ์สร้างใหม่ที่สร้างทับบนฐานวิหารของเดิม ฐานยาวด้านละ 12 เมตร สูง 11.50 เมตร เป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทศิลา ซึ่งสร้างขึ้นในสมัย สุโขทัย เดิมประดิษฐานอยู่ที่เขาพระบาทใหญ่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

7.1.4 วัดชนะสงคราม

ที่ตั้ง อยู่ภายในกำแพงเมืองทางทิศเหนือของ
วัดมหาธาตุ ห่างไปประมาณ 170 เมตร

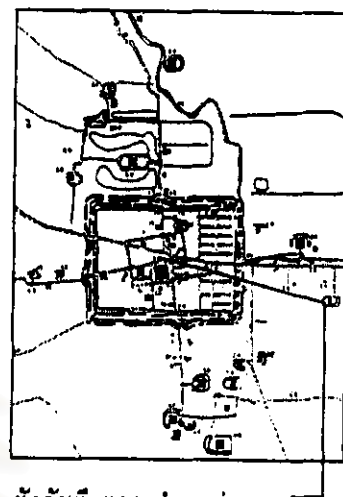
สร้าง สุโขทัยตอนต้น

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ใน
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2487

ขุดแต่งและบูรณะครั้งแรก พ.ศ. 2500

บูรณะต่อมา พ.ศ. 2508-2509

บูรณะต่อมา พ.ศ. 2526 (กรมศิลปากร,
2535: 29)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่ง
วัดชนะสงคราม

ประวัติ ไม่ปรากฏหลักฐานชื่อวัดชนะสงครามในศิลาจารึก แต่มีปรากฏในพระราช
นิพนธ์ในสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อง "เที่ยวเมืองพระร่วง" เมื่อปีพุทธศักราช 2451
กล่าวถึงวัดชนะสงครามไว้ว่า "แต่ทางทิศเหนือวัดมหาธาตุ ริมวัดที่เรียกกันว่าวัดชนะสงคราม
นั้น มีสถานอันหนึ่งซึ่งราษฎรเรียกว่า ศาลากลางเมือง"(กรมศิลปากร, 2535: 29) และทรงระบุว่า
ข้าง ๆ วัดชนะสงครามนั้นมี "ศาลากลางเมือง" อยู่

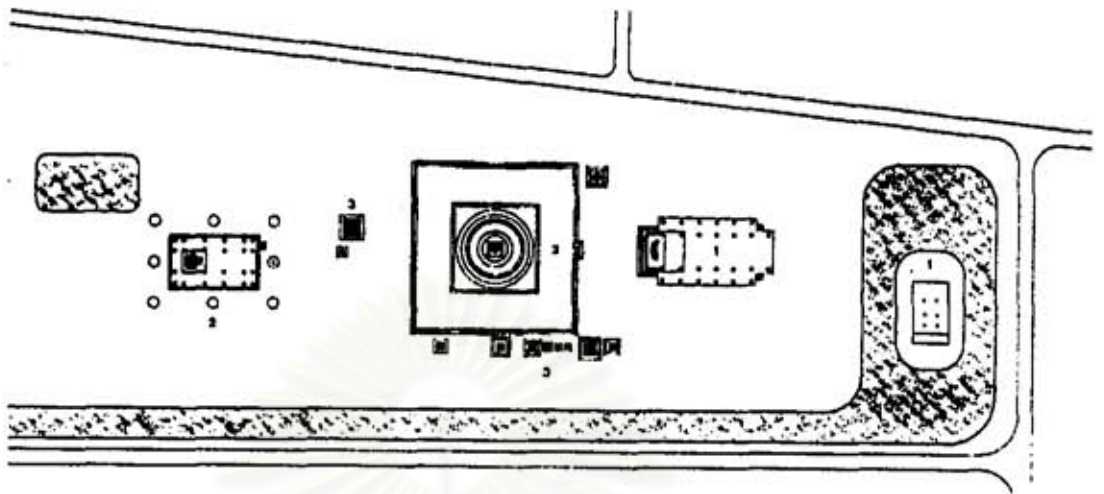
องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม วัดชนะสงคราม ตั้งอยู่บนเนินดินทางทิศเหนือ
ของวัดมหาธาตุ และใกล้ศาลหลักเมือง ประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535: 29)

1. เจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์ทรงกลมแบบลังกา องค์ขนาดใหญ่ก่อด้วยอิฐ ฐาน
กว้างยาวด้านละ 15 เมตร
2. ฐานวิหาร ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกหรือด้านหน้าของเจดีย์ประธานก่อด้วย
แผ่นอิฐและมีเสาวิหารกลมก่อด้วยศิลาแลง ฐานกว้าง 14 เมตร ยาว 29 เมตร
3. ฐานโบสถ์ อยู่ทางตะวันตกของเจดีย์ประธาน ก่อด้วยอิฐ เสาศิลาแลง มี
เสมาหินล้อมรอบ ฐานกว้าง 11 เมตร ยาว 18.50 เมตร

4. **ฐานเจดีย์ราย** จำนวน 11 ฐาน ตั้งอยู่รายรอบเจดีย์ประธาน มีเจดีย์รายทรง
วิมาน 2 องค์ เจดีย์ด้านตะวันออกเฉียงเหนือกว้างยาว 3.45 เมตร สูง 7.10 เมตร เจดีย์ด้าน
ตะวันออกเฉียงใต้ กว้าง ยาว 4.45 เมตร สูง 8.10 เมตร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 7.4 ก.
แผนผังวัดชนะสงคราม

ภาพที่ 7.4 ข.
ทัศนียภาพชนะสงคราม

7.1.5 วัดสระศรี

ที่ตั้ง อยู่ภายในกำแพงเมืองทางด้านทิศเหนือของวัดมหาธาตุ ห่างไปประมาณ 350 เมตร โดยตั้งอยู่บนเกาะกลางสระพังตระกวน

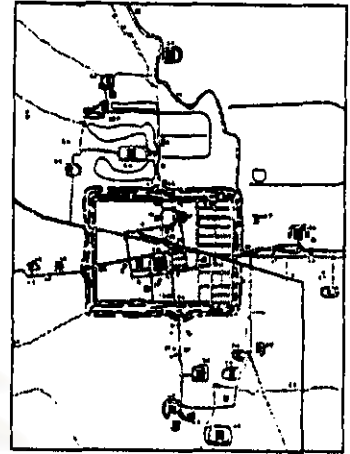
อายุสมัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2498

ขุดแต่งและบูรณะ พ.ศ. 2496-2498

บูรณะต่อมา พ.ศ. 2508

บูรณะต่อมา พ.ศ. 2525 (กรมศิลปากร, 2535: 21)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่งวัดสระศรี

ประวัติ ไม่ปรากฏชื่อวัดสระศรีในหลักฐานทางด้านเอกสารและศิลาจารึก

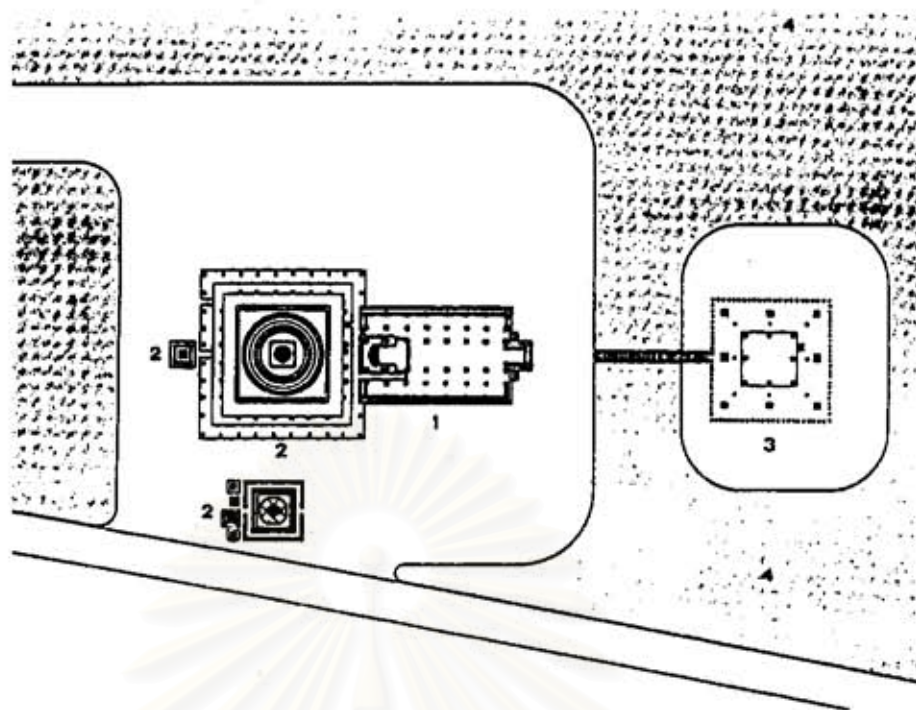
องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม วัดสระศรีเป็นวัดที่ตั้งอยู่บนเกาะกลางสระพังตระกวน ประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535: 21)

1. เจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์ทรงกลมแบบลังกาขนาดใหญ่ รูปทรงสมบูรณ์ถึงยอด มีฐานชั้นล่างรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ยกพื้นสูงเป็นฐานทักษิณ และมีระเบียงคดอยู่โดยรอบฐานฐานกว้างยาวด้านละ 17.20 เมตร ก่อด้วยอิฐ
2. ฐานวิหาร อยู่ด้านหน้าหรือตะวันออกของเจดีย์ประธาน มีพระพุทธรูปปูนปั้นประดิษฐานที่ฐานชุกชี วิหารกว้าง 16 เมตร ยาว 31 เมตร
3. เจดีย์รายขนาดเล็ก เป็นแบบศรีวิชัยผสมลังกา มีซุ้มพระพุทธรูปอยู่ทั้ง 4 ทิศ สถาปสมบูรณ์ ก่อด้วยอิฐ ฐานกว้างด้านละ 4 เมตร ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเจดีย์ประธาน
4. ฐานเจดีย์รายขนาดเล็ก ตั้งอยู่ทั่วไปโดยรอบ จำนวน 5 องค์
5. ฐานโบสถ์ ตั้งอยู่บนเกาะขนาดเล็กกลางน้ำ ด้านทิศตะวันออกของเกาะที่ตั้งกลุ่มโบราณสถานใหญ่ โดยมีสะพานไม้ข้ามต่อถึงกันได้ เป็นโบสถ์ขนาดกว้างขวางด้านละ 10 เมตร มีเสนาหินปักโดยรอบ

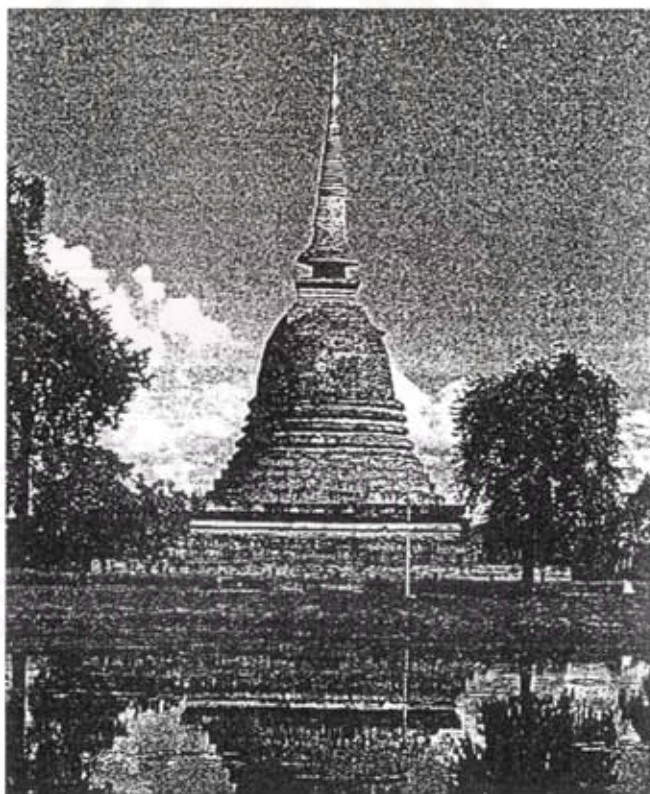
6. **สระน้ำขนาดใหญ่ หรือตระพังตระกวน** เป็นสระน้ำขนาดพื้นที่ประมาณ 70 ไร่เศษ โดยมีเกาะที่ตั้งกลุ่มโบราณสถานอยู่ตรงกลาง เดิมมีถนนทางหลวงผ่านกลางสระ ปัจจุบันได้ขุดรื้อถนนออกไปแล้ว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 7.5 ก.
แผนผังวัดสระศรี

ภาพที่ 7.5 ข.
แผนผังวัดสระศรี

7.1.6 วัดช่อนข้าว

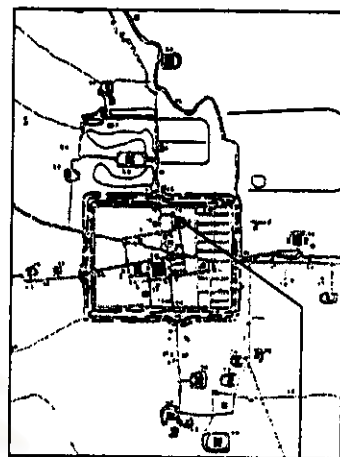
ที่ตั้ง อยู่ภายในกำแพงเมือง ทางด้านทิศเหนือของวัดมหาธาตุ ห่างไปประมาณ 750 เมตร และอยู่ใกล้กำแพงทางทิศเหนือ(กรมศิลปากร, 2535: 41)

สร้าง สุโขทัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 7 มีนาคม 2478

ขุดแต่งและบูรณะ พ.ศ. 2508-2509

ขุดแต่งและบูรณะต่อมา พ.ศ. 2526-2527 (กรมศิลปากร, 2535: 41)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่งวัดช่อนข้าว

ประวัติ ไม่ปรากฏชื่อวัดช่อนข้าวตามหลักฐานด้านเอกสารและศิลาจารึก

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม วัดช่อนข้าวประกอบด้วย (กรมศิลปากร, 2535: 41)

1. เจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์หรือดอกบัวตูม ก่อด้วยอิฐ เป็นเจดีย์ประธานของวัด ฐาน กว้าง ยาว ด้านละ 15 เมตร
2. ฐานวิหาร ก่อด้วยอิฐ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเจดีย์ประธาน มีเสาก่อด้วยศิลาแลง ฐานวิหาร กว้าง 13.50 เมตร ยาว 25 เมตร
3. ชุ่มคูหา ที่ประดิษฐานพระพุทธรูป เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ผังทึบ 3 ด้าน ด้านหน้าเป็นชุ่มประคูกายในเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้น ขนาดฐานกว้าง ยาว ด้านละ 5 เมตร สูงประมาณ 5 เมตร
4. ฐานเจดีย์ราย มี 2 ฐาน ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตก ของฐานเจดีย์ประธาน
5. ฐานกำแพงวัด ก่อด้วยอิฐ ล้อมรอบกลุ่มโบราณสถานทั้งหมดไว้ทั้ง 4 ด้าน แนวกำแพงที่ล้อมรอบวัดนี้มีความกว้าง 47 เมตร ยาว 75 เมตร

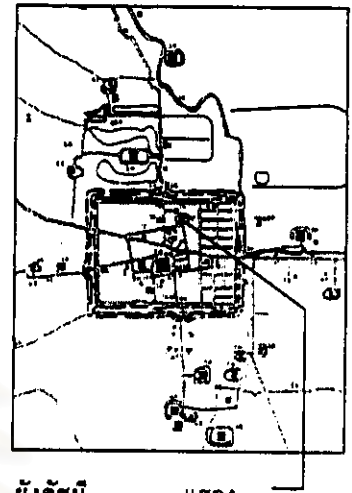
7.1.7 วัดสรศักดิ์

ที่ตั้ง อยู่ภายในกำแพงเมืองทางด้านทิศเหนือ
ของวัดมหาธาตุ ห่างไป ประมาณ 600 เมตร

สร้าง สมัยสุโขทัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ใน
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 7 มีนาคม
2478ชุดแต่งและบูรณะ พ.ศ. 2510

บูรณะต่อมา พ.ศ. 2526 (กรมศิลปากร,
2535: 39)

ผังดัชนี แสดง
ตำแหน่งวัดสรศักดิ์

ประวัติ มีการพบศิลาจารึกที่วัดสรศักดิ์นี้ เป็นรูปเสมาหินที่จารึกขึ้นเมื่อพุทธ
ศักราช 1960(กรมศิลปากร, 2535: 40) มีความตอนหนึ่งกล่าวว่า "จึงท่านผู้หนึ่งชื่อ
นายอินทสรศักดิ์ มีศรัทธาในพุทธศาสนา จึงขอที่อันอยู่นั้น หนชื่อได้สี่สิบห้าวา หนแปด
สามสิบเก้าวานี้แก่พ่ออยู่หัวเจ้า ขอกฎาธรรมราชาองค์ทรงไตรปิฎกนั้น ว่าจะสร้างอาราม
ถวายพระราชกุศลแก่พ่ออยู่หัวเจ้าฯ จึงพ่ออยู่หัวเจ้าฯให้อนุญาตแก่นายอินทสรศักดิ์นั้น ท่านก็มา
ปราบให้ราบงามดีไซ้" (กรมศิลปากร, 2535: 56-57)

ข้อความนี้บอกถึงประวัติของวัดสรศักดิ์ว่า นายอินทสรศักดิ์ได้ขอที่ดินสร้างวัด สร
ศักดิ์แห่งนี้(กรมศิลปากร, 2535: 40) และใน พ.ศ. 1955 และสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิบดีศรี
สุริยวงศ์ก็ทรงโปรดฯ ให้นายอินทสรศักดิ์สร้างวัดถวายแต่พระมหาเถรธรรมไตรโลกญาณทัสสี
โดยในศิลาจารึกได้ระบุถึงอาณาเขตของวัดว่า "หนชื่อได้สี่สิบห้าวา หนแปดสิบเก้าวา" (สุภา
พรรณ ณ บางช้าง, 2518: 73)

เมื่อสร้างเสร็จแล้ว สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิบดีศรีสุริยวงศ์และพระมเหสีก็ได้อุทิศ
ถวายที่ดินและผู้คนแก่วัด โดยที่ดินที่ถวายวัดมีขนาดกว้างใหญ่ขนาด ที่นา สวน หรือหมู่บ้าน
รวมแล้วทรงถวายที่ดินแก่วัดทั้งหมด 400 ไร่ ดังที่จารึกไว้ในศิลาจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1955
ศิลา ความว่า

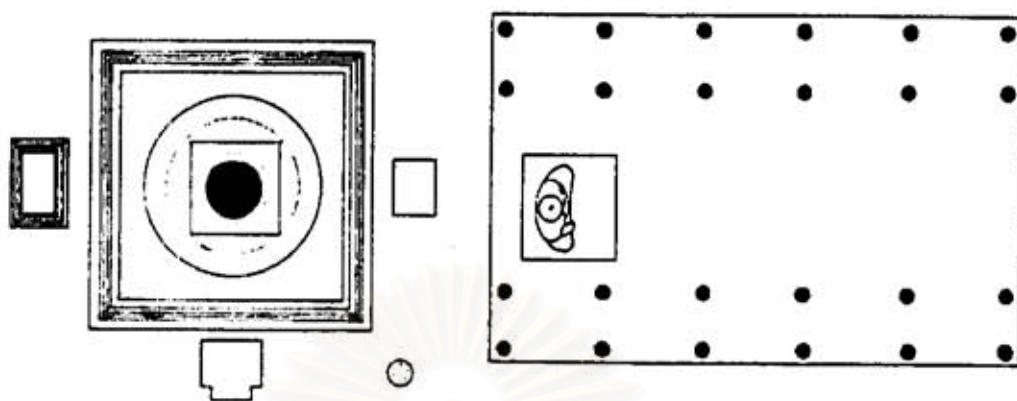
“จึงพ้ออยู่หัวเจ้า ๗ มีศาสน์ ๗ ให้นำไว้กับอาราม 400 ไร่ แม่อยู่หัว ๗ ไร่ 335 ไร่ นี้ เป็นนาแจก นายสรศักดิ์ขอป่าสร้างเป็นนาแก่พ้ออยู่หัวในตำบลบ้านสุกพอมน้อย ท่านมีพระ ศาสน์ว่าให้ชักป่าให้บรรจบนานั้นให้พันไร่ไว้กับอารามอยู่มาพระมหาเถร ๗ แต่งนาไว้กับมหา เจดีย์ 40 บ้าน (ตีไว้) นากับพระวิหาร 140 อยู่บ้านไผ่ล้อมและบ้านทอด นางจันทน์อยู่บ้านสุก พอมน้อย 200 บ้านวัดตัด 20 บ้านป่าขาม 20 บ้านศาลโจะ 20 บ้านหนองบัวหลวง 40 นา กับหอ พระอยู่หนองยางน้อย 70 หัวฝ่ายสองววย 25 นาสงฆ์ 350 อยู่ ไร่ซ้อน 400 บ้านละกันน้อย 80 ละกันหลวง 80 บ้านดง 20 ” (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2518: 77)

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม วัดสรศักดิ์เป็นวัดขนาดเล็กที่สร้างขึ้นในสมัย
สุโขทัย ประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535: 38)

1. **เจดีย์ประธาน** เป็นเจดีย์ทรงกลมแบบลังกา ที่ฐานมีหัวช้างและสองขาหน้า ของช้างโผล่ออกมาล้อมรอบฐาน 24 เชือก เป็นเจดีย์ก่อด้วยอิฐและศิลาแลง ฐานยาวด้านละ 9 เมตร

2. **ฐานวิหาร** มี 5 ห้อง ก่ออิฐ เสาวิหารทำด้วยหินทรายทั้งต้น นำมาโกลน เป็นเสาต่อกันเป็นท่อน ๆ ลักษณะเช่นนี้จะแตกต่างไปจากวัดอื่น ๆ ที่นิยมใช้ศิลาแลงเป็นพื้น ฐานของวิหาร กว้าง 10 เมตร ยาว 17 เมตร ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าหรือทิศตะวันออกของเจดีย์ ทรงกลม

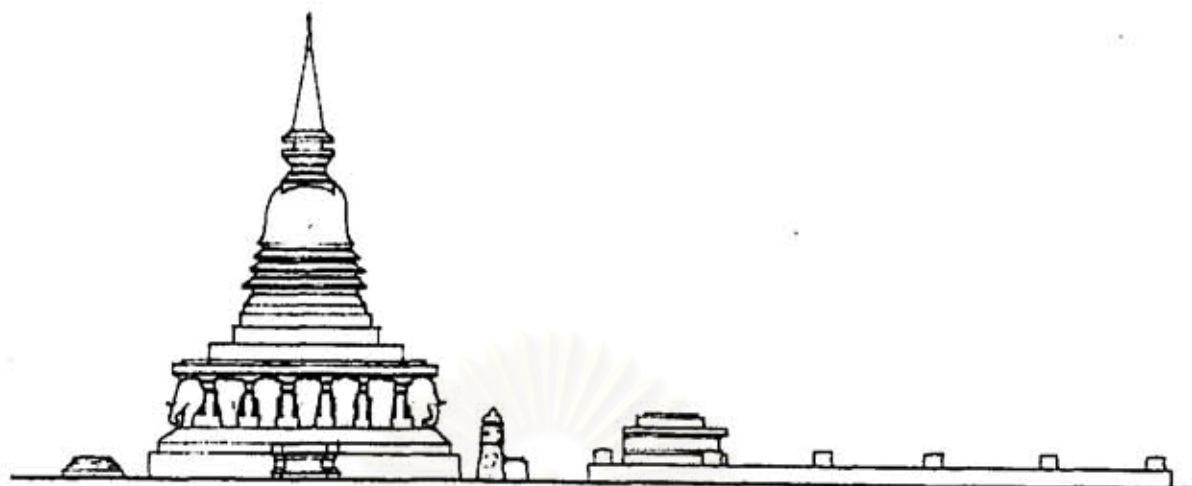
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 7.6 ก.
แผนผังวัดสุตศักดิ์

ภาพที่ 7.6 ข.
ทัศนียภาพวัดสุตศักดิ์

ภาพที่ 7.6 ค.
รูปด้านทางด้านทิศใต้วัดสรศักดิ์

ภาพที่ 7.6 ง.
ทัศนียภาพวัดสรศักดิ์

ข. วัดนอกกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ

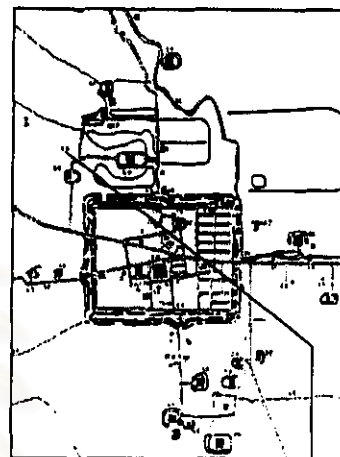
7.1.8 วัดอ้อมรอบ

ที่ตั้ง อยู่นอกกำแพงเมืองทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ โดยห่างจากมุมกำแพงเมือง ไปประมาณ 1 กิโลเมตร หรืออยู่ใกล้ ๆ กับวัดศรีชุม โดยอยู่ในทางทิศเหนือไปประมาณ 300-400 เมตร

สร้าง สมัยสุโขทัย

บูรณะ ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2475

ชุดแต่งและบูรณะ พ.ศ. 2514 (กรมศิลปากร, 2535: 123)

ผังดัชนี แสดง
ตำแหน่งวัดอ้อมรอบ

ประวัติ ไม่ปรากฏหลักฐานทางด้านเอกสารและศิลาจารึก

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม วัดอ้อมรอบตั้งอยู่ในบริเวณที่มีคูน้ำล้อมรอบอยู่ในพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 10 เมตร ยาว 60 เมตร ประกอบด้วย (กรมศิลปากร, 2535: 123)

1. เจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ขนาดฐาน 8 x 8 เมตร ก่อด้วยแผ่นอิฐ อยู่ในสภาพที่ได้รับการซ่อมแซมสมบูรณ์
2. อุโบสถ ก่อด้วยอิฐ ตั้งอยู่ด้านหน้าหรือทิศตะวันออกของเจดีย์พุ่มข้าวบิณฑ์เป็นวิหารขนาดใหญ่ ที่มีฐานกว้างประมาณ 10 เมตร ยาว 18 เมตร
3. อุโบสถราย มีขนาดเล็ก 6 องค์ ตั้งอยู่โดยรอบฐานเจดีย์พุ่มข้าวบิณฑ์
4. คูน้ำ ขนาดกว้าง 8 เมตร ล้อมรอบวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีขนาดกว้าง 40 เมตร ยาว 60 เมตร

ภาพที่ 7.8 ก.
ทัศนียภาพวัดอัมรอม

ค. วัดนอกกำแพงเมืองด้านทิศใต้

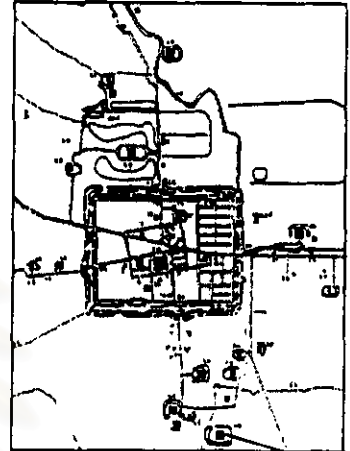
7.1.9 วัดศรีพิจิตรกิริติกัลยาราม หรือวัดตาเถรชิงหนิง

ที่ตั้ง อยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออก
เฉียงใต้และอยู่ห่างจากประตูมะโม่ไปทางทิศตะวันออก
เฉียงใต้ประมาณ 1.7 กิโลเมตร (กรมศิลปากร, 2535:
202)

สร้าง สมัยสุโขทัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานใน
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม
2478

ขุดแต่งและบูรณะ พ.ศ. 2508 (กรมศิลป
ากร, 2535: 204)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่ง
วัดศรีพิจิตรกิริติกัลยาราม

ประวัติ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1943 โดยสมเด็จพระราชชนนีศรีบรมราชมาดา ซึ่งเป็น
พระราชมารดาของสมเด็จพระบรมราชาธิบดีศรีสุริยวงศ์บรมपाल กษัตริย์สุโขทัย องค์ที่ 10
พระนางทรงโปรดฯ ให้สร้างวัดศรีพิจิตรกัลยาราม แล้วทรงอาราธนาสมเด็จพระมหาศรีกิริติมา
เป็นเจ้าของอาวาส ต่อมาใน พ.ศ. 1946 ทรงปลุกตันพระศรีมหาโพธิ์ไว้ในวัดนี้(สุภาพรรณ ณ บาง
ช้าง, 2518: 72) ดังมีข้อความว่า

“ศักราช 762 นาคหนักษัตริย์มะโม่ สมเด็จพระราชชนนีศรีบรมราชมาดา มหาดีลกรัต
นราชนาถกรรโลง แม่ และสมเด็จพระมหาบรมราชาธิบดีศรีสุริยวงศ์ (โอรส) ราชยานางนำหัว
หาญ นำ พ(ล) รบราวดลาธรณีตลสกลกษัตริย์ (หากขึ้นเสวยใน) มหามโหสวริยอัครราช เป็นหัว
พระยามหากษัตริย์ (นครศรีสังขาลัย) สุโขทัย แกวกลอยผลาญปรปักษ์ศัตรู ภู พระราชสีมา...
เป็นขนอนบขอบพระบางเป็นแดน เท้าแสนสองหนองห้วย และแพร่...สมเด็จพระแม่ของท่าน จึงจักให้
นิมนต์ตนสมเด็จพระ (มหา) ศรี (กิริติ) เจ้าแห่งพุทธางกูรตรุณพันลอก ผุ่งอริยะ จากสถานสถิ
ระ คือ พรขบุรีศรีกำแพงเพชร มาสร้างพระอาวาสอาสน์อันดีมีชื่อศรีพิจิตรกิริติกัลยาราม เป็น
สนามเจ้ามหาสัพบุรุษทั้งหลาย จักถวายอัญชุนีนิมมนตนมัสการค่านับ อันดับนั้น ศักราช 765
ในปีมะแมแปรวันเดือนในเดือนอ้าย ออกใหม่ใส่ไว้ได้แปดคำ วันพฤหัสบดีกีนพารกาลยาม

ตะวันตก ย้ายทบาทฉายาเสร็จ สมเด็จพระศรีธรรมราชมาตามหาดี (ลครัตนราช) กรรโลง จึง
สถิตสถาปนาปลูกพระพุทธรูปประดิษฐาน (โพธิ)..." (กรมศิลปากร, 2508: 73)

องค์ประกอบของวัด วัดนี้เป็นวัดที่มีคูน้ำล้อมรอบเป็นขอบเขตวัด โดยมีองค์
ประกอบภายในที่ล้อมรอบด้วยคูน้ำดังต่อไปนี้ (กรมศิลปากร, 2535: 202)

1. เจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์ทรงกลมแบบลังกา ขนาดใหญ่ฐานสูงเป็นรูปสี่
เหลี่ยมขนาดกว้าง 15 เมตร องค์ระฆังสูง 18 เมตร มีคูหาตั้งพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดด้วยพระ
สาวกทั้ง 2 ข้าง
2. ฐานวิหารก่ออิฐ ขนาดกว้าง 15 เมตร ยาว 25 เมตร อยู่ทางด้านหน้า
หรือตะวันออกของเจดีย์ประธาน
3. ฐานเจดีย์ราย 11 ฐาน ตั้งกระจายอยู่โดยรอบฐานเจดีย์ประธานทรงกลม
4. คูน้ำ ที่ล้อมรอบอาณาเขตวัด มีขนาดของคูน้ำประมาณ 15 เมตร ล้อม
รอบพื้นที่วัดที่มีขนาดกว้าง 40 เมตร และยาว 80 เมตร

โดยเฉพาะในการขุดแต่งที่วัดแห่งนี้ ได้พบว่า ที่บริเวณด้านหน้าของเจดีย์มีรูปปูน
ปั้นเป็นรูปพระจันทร์ครึ่งซีกอยู่ด้านหน้าคูหาตั้งพระพุทธรูปซึ่งลักษณะเช่นนี้ เป็นรูปแบบที่พบ
เห็นได้โดยทั่วไปในเมืองอนุราชปุระในประเทศศรีลังกา(กรมศิลปากร, 2535: 204)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 7.9 ก.

ทัศนียภาพ และรูปด้านวัดศรีพิจิตรกิริติภยาราม หรือวัดดาเถรชิงหน้

ภาพที่ 7.9 ข.

ทัศนียภาพ วัดศรีพิจิตรกิริติภยาราม หรือวัดดาเถรชิงหน้

จ. วัดนอกกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันออก

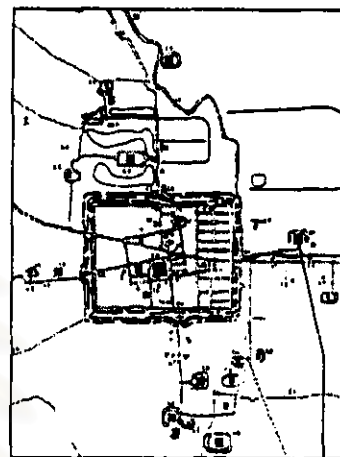
7.1.10 วัดข้างล้อม

ที่ตั้ง อยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออก โดยอยู่ห่างจากประตูกำแพงหักไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 1 กิโลเมตรเศษ และอยู่ห่างจาก ผังแม่สำพัน ไปทางฝั่งทิศเหนือประมาณ 200 เมตร

สร้าง สมัยสุโขทัย

บูรณะ ขุดแต่งและบูรณะระหว่าง พ.ศ.

2511-2512(กรมศิลปากร, 2535: 225-227)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่ง
วัดข้างล้อม

ประวัติ พบศิลาจารึกที่โบราณสถานแห่งนี้คือ ศิลาจารึกวัดข้างล้อม พุทธศักราช 1927 เป็นจารึกอักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20 กล่าวถึงเรื่องราวการออกบวชของพนมไสดำ และการสร้างถาวรวัตถุในศาสนา(กรมศิลปากร, 2535: 227)

องค์ประกอบของวัด เป็นกลุ่มโบราณสถานขนาดใหญ่ที่สุดในเขตนอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออก มีแนวคูน้ำล้อมรอบอาณาบริเวณวัดอยู่ทั้งสี่ด้าน พื้นที่กว้างประมาณ 100 เมตร ยาว 157 เมตร ปัจจุบันคูน้ำด้านทิศใต้ลบเลือนมากเหลือชัดเจนเพียงสามด้าน ส่วนทางด้านทิศตะวันออกห่างออกไปประมาณ 50 เมตร เป็นที่ตั้งโบสถ์ที่มีคูน้ำล้อมรอบอยู่ต่างหากอีกแห่งหนึ่ง รายละเอียดของวัดข้างล้อมแบ่งออกได้ดังนี้ (กรมศิลปากร, 2535: 225)

องค์ประกอบกลุ่มใหญ่ ประกอบด้วย

1. **เจดีย์ประธาน** เป็นเจดีย์ทรงกลมแบบลังกาองค์ขนาดใหญ่ก่อด้วยอิฐ ขนาดฐาน 18 x 18 เมตรสภาพสมบูรณ์จนถึงยอด ที่ฐานมีช้างปูนปั้นโผล่ครึ่งตัวอยู่โดยรอบ ฐานเจดีย์ จำนวน 36 เชือก มีระเบียงและเสาเป็นศิลาแลงรอบเจดีย์ใหญ่ ขนาดฐานของระเบียงรอบเจดีย์ 35 x 35 เมตร ความกว้างของระเบียง 4 เมตร

2. **ฐานวิหาร** อยู่ต่อจากฐานระเบียงรอบเจดีย์ใหญ่ออกมาทางตะวันออกเป็นวิหารใหญ่ก่อด้วยอิฐ เสาวิหารทำด้วยศิลาแลง 6 แถว 6 ห้อง และ 4 แถว ตรงด้านหน้ามีมุขยื่นออก 1 ห้อง บนฐานวิหารมีแท่นชุกชีและพระประธานชารุค ขนาดของฐานวิหารกว้างประมาณ 18 เมตร ยาว 25 เมตร

3. **ฐานเจดีย์ราย** ตั้งอยู่ด้านข้างของวิหาร 8 องค์

4. **กำแพงแก้ว** ก่อด้วยอิฐ เป็นฐานกำแพงเดี่ยว ๆ อยู่โดยรอบเจดีย์และวิหาร มีประตูทางเข้าไปภายในบริเวณวัดอยู่ 4 ประตู ตรงกึ่งกลางของแต่ละด้าน ขนาดของกำแพงแก้วที่ก่อโดยรอบ มีขนาดพื้นที่กว้าง 60 เมตร ยาว 80 เมตร

5. **คูน้ำ** ล้อมรอบโบราณสถาน กลุ่มเจดีย์และวิหารนี้มีขนาดของคูน้ำกว้างโดยประมาณ 15 เมตร ล้อมรอบพื้นที่มีขนาดกว้าง 100 เมตร ยาว 150 เมตร

องค์ประกอบกลุ่มเล็กประกอบด้วย

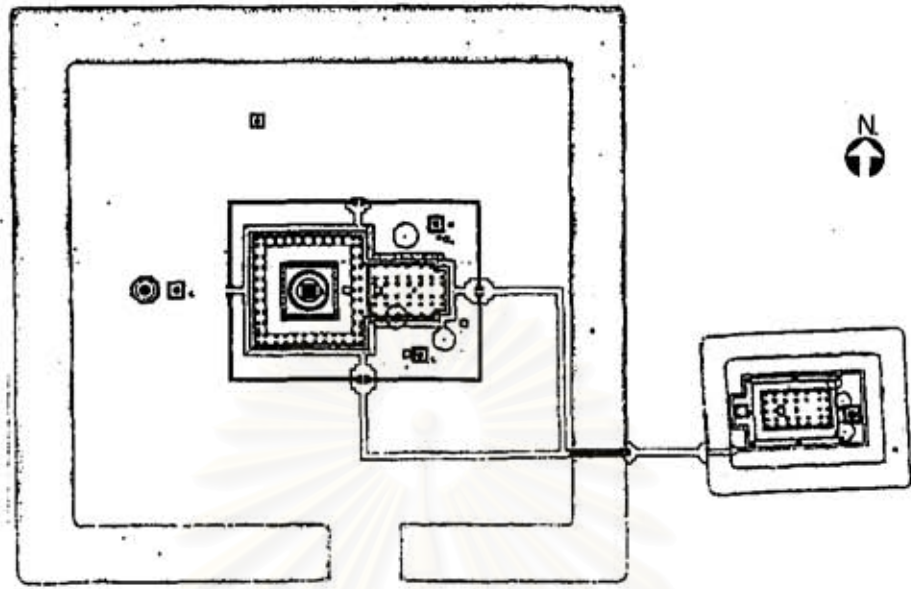
1. **ฐานโบสถ์** ก่อด้วยอิฐ มีเสาก่อเป็นศิลาแลง เป็นเสา 4 เสา 5 ห้อง ขนาดกว้าง 12 เมตร ยาว 22 เมตร มีแนวกำแพงแก้วก่ออิฐและมีใบเสมาปักอยู่โดยรอบ

2. **เจดีย์รายขนาดเล็ก** มี 2 องค์ อยู่ด้านหลังโบสถ์

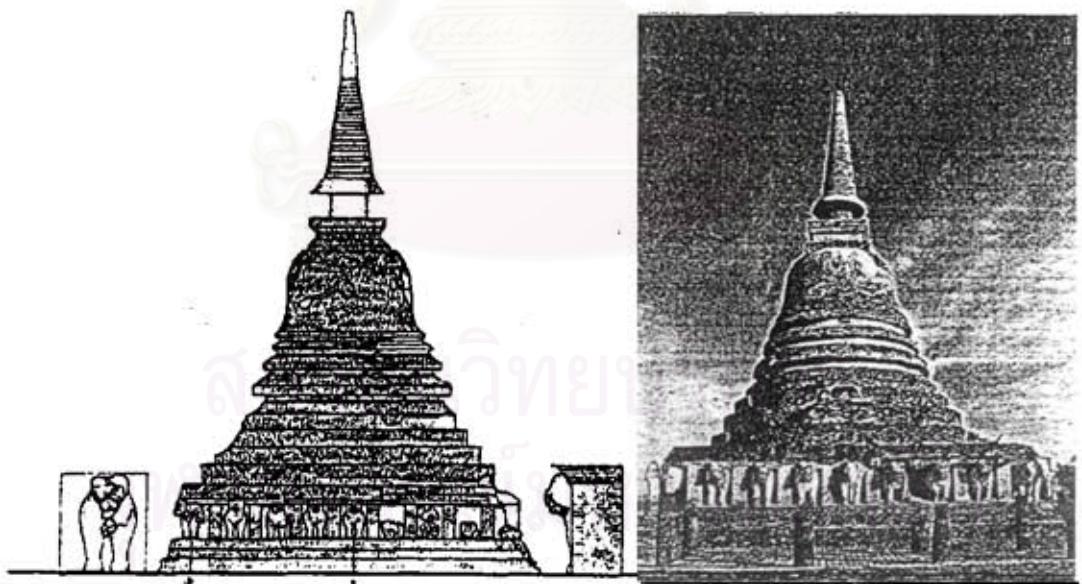
3. **คูน้ำ** ล้อมรอบโบสถ์ ขนาดความกว้างของคูน้ำประมาณ 10 เมตร โดยล้อมรอบพื้นที่ตั้งของโบสถ์มีขนาดกว้าง 30 เมตร ยาว 50 เมตร

จากการขุดแต่งและบูรณะ พบพระพิมพ์ชินเป็นแบบพระพิมพ์ที่พบในกรุวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งสันนิษฐานกันว่า คงจะจำลองไปจากสุโขทัย

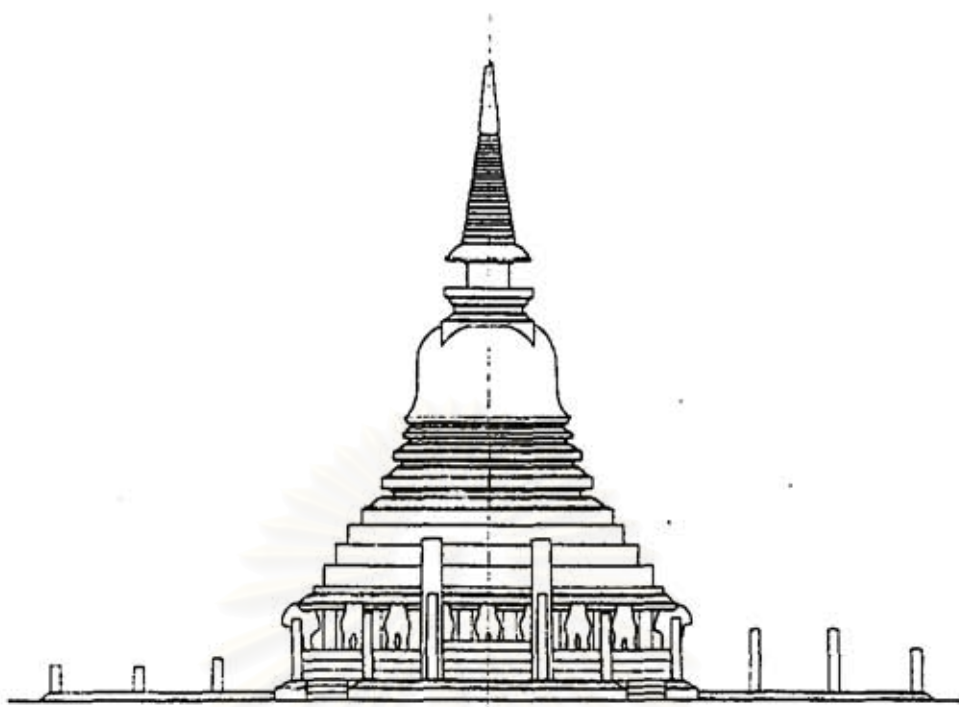
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 7.10 ก.
ผังบริเวณวัดช้างล้อม

ภาพที่ 7.10 ข.
รูปด้าน และทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดช้างล้อม

ภาพที่ 7.10 ค.
รูปปั้น เจดีย์ประธานวัดช้างล้อมทางด้านทิศตะวันออก

ภาพที่ 7.10 ง.
ทัศนียภาพ เจดีย์ประธานวัดช้างล้อม

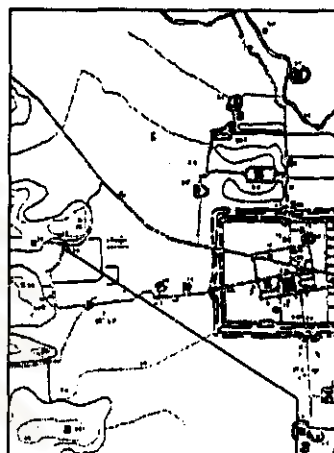
จ. วัดนอกกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันตก

7.1.11 วัดข้างรอบ

ที่ตั้ง อยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก และอยู่ห่างจากประตูออกไปทางทิศตะวันตกประมาณ 2.4 กิโลเมตร โดยอยู่ใกล้ ๆ กับวัดอรุณฤๅกในทางทิศใต้

สร้าง สมัยสุโขทัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2478 ชุดแต่งและบูรณะ พ.ศ. 2508 (กรมศิลปากร, 2535: 227)

ผังดัชนี แสดง
ตำแหน่งวัดข้างรอบ

ประวัติ วัดข้างรอบสร้างขึ้นใน พ.ศ. 1955 มีข้อความในศิลาจารึกว่า "อยู่มาสบวันดี จึงพระมหาเถรเจ้าที่ระบิตริในใจและมารจนามหาเจดีย์มีข้างรอบ" (กรมศิลปากร, 2508: 75) พระมหาเถรเจ้าในที่นี้คือ พระมหาเถรธรรมไตรโลกญาณทัสสี (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2518: 74)

องค์ประกอบของวัด วัดข้างรอบเป็นวัดที่สร้างอยู่บนเนินเตี้ย ๆ มีองค์ประกอบดังนี้ (กรมศิลปากร, 2535: 267)

1. **เจดีย์ประธาน** เป็นเจดีย์ทรงกลมแบบลังกา ฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส รอบฐานมีช้างโผล่ครึ่งตัวหันหน้าออกจากฐาน โดยยืนบนฐานบัวหงายไว้โดยรอบ รวมช้าง จำนวน 24 เชือก ขนาดของเจดีย์ กว้างยาว 6.80 x 6.80 เมตร

2. **ฐานโบสถ์** 6 ห้อง ก่อด้วยอิฐ เสาทำด้วยศิลาแลง ขนาดกว้าง 11.60 เมตร ยาว 29 เมตร อยู่ด้านหน้าหรือตะวันออกของเจดีย์ข้างรอบ

3. **ฐานเจดีย์ราย** ตั้งอยู่บนเนิน รายรอบเจดีย์และวิหาร จำนวน 5 ฐาน

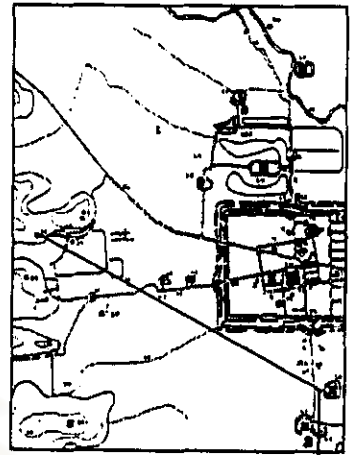
ภาพที่ 7.11
ทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดช้างรอบ

7.1.12 วัดเขาพระบาทน้อย

ที่ตั้ง อยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก และอยู่ห่างจากประตูออกไปทางทิศตะวันตกประมาณ 2.7 กิโลเมตร โดยตั้งอยู่บนเนินเขาสูงเตี้ย ๆ ใกล้กับวัดอรุณญิก สร้าง สมัยสุโขทัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2478

ชุดแต่งและบูรณะ พ.ศ. 2508 (กรมศิลปากร, 2535: 270)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่ง
วัดเขาพระบาทน้อย

ประวัติ ไม่ปรากฏหลักฐานทางด้านศิลาจารึก และไม่ปรากฏกล่าวถึงในพระราชนิพนธ์เรื่อง "เที่ยวเมืองพระร่วง" (กรมศิลปากร, 2535: 270)

องค์ประกอบของวัด วัดพระบาทน้อย ตั้งอยู่บนเนินเขาสูงเตี้ย ๆ มีทางขึ้นวัดอยู่ทางทิศตะวันออกเป็นทางเดินปูด้วยแผ่นหินแผ่นบาง ๆ บนยอดเขาที่เป็นที่ตั้งของวัดเป็นเนินดินที่ถูกปรับเป็นลานกว้าง บนลานกว้างประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535: 270)

1. เจดีย์ทรงจอมแห ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ 7.50 เมตร มีคูหาพระพุทธรูปอยู่ทั้ง 4 ทิศ องค์ระฆังมีรอยเป็นริ้ว ๆ ลักษณะเหมือนการตากแห จึงเรียกว่า ทรงจอมแห

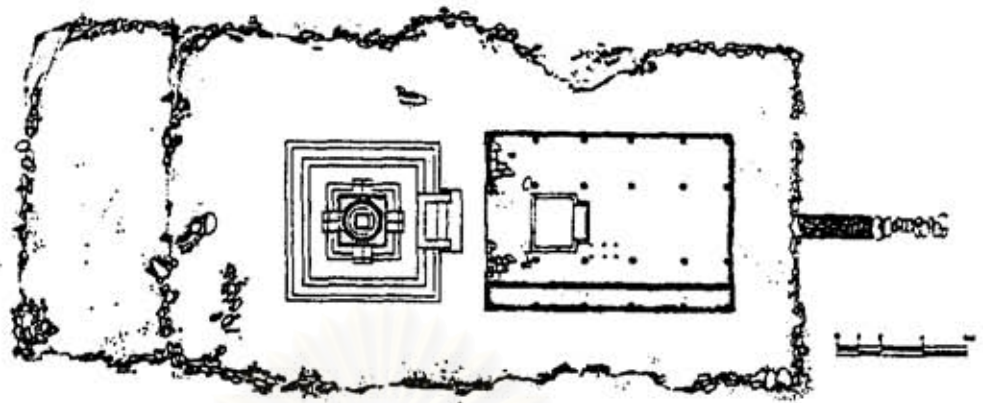
2. ฐานวิหาร มี 5 ห้อง ขนาดกว้าง 9 เมตร ยาว 12 เมตร เคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่รอย (ปัจจุบันได้เคลื่อนย้ายนำมาจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง สุโขทัย) ตั้งอยู่ด้านหน้าหรือทางทิศตะวันออกของเจดีย์จอมแห

3. กุฏิสงฆ์ ก่อด้วยหินปูนอิฐ และก่อหลังคาเป็นซุ้มคูหา มีขนาดพอให้พระสงฆ์จำพรรษาได้เพียง 1 รูป อยู่ทางด้านทิศตะวันตก 1 แห่ง และทิศใต้ 1 แห่ง

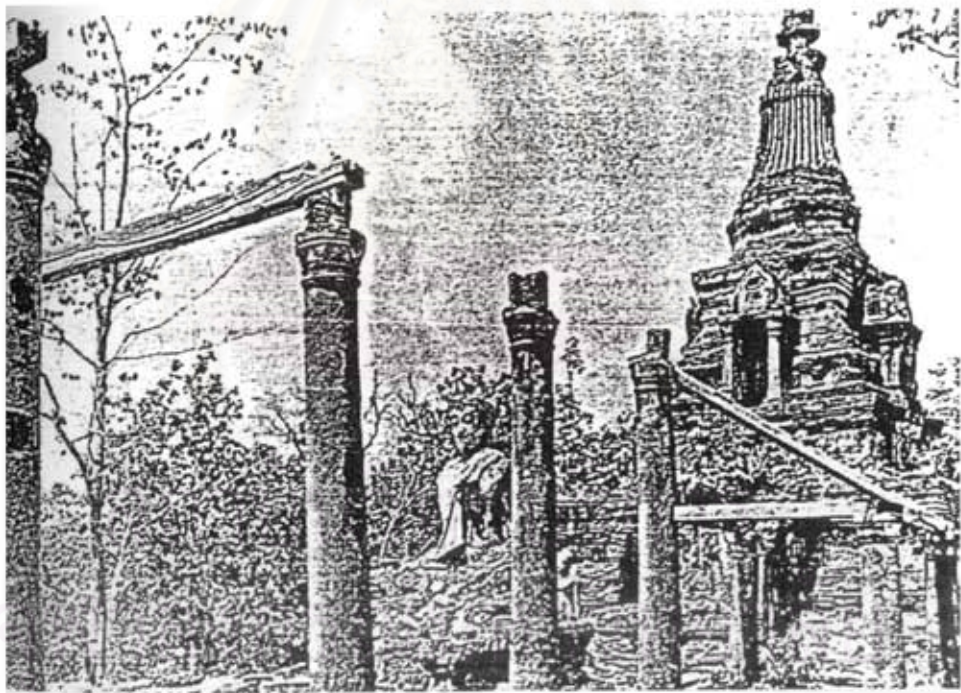
4. ฐานเจดีย์ศิลาแลง รูปแปดเหลี่ยม ขนาดใหญ่ ส่วนยอดไม่มี ขนาดฐาน 25 x 25 เมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเจดีย์ทางจอมแห

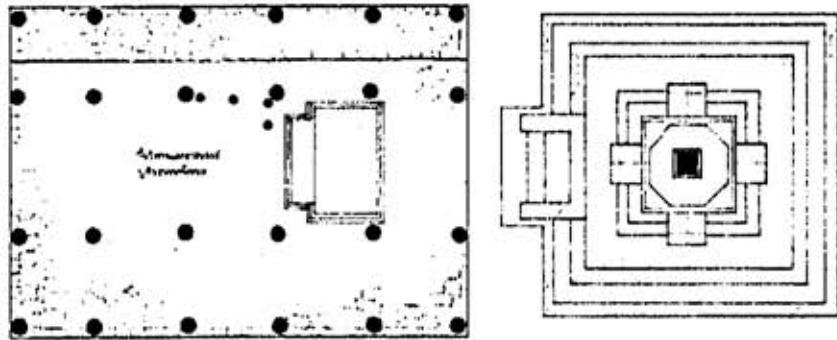
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 7.12 ก.
ผังบริเวณวัดเขาพระบาทน้อย

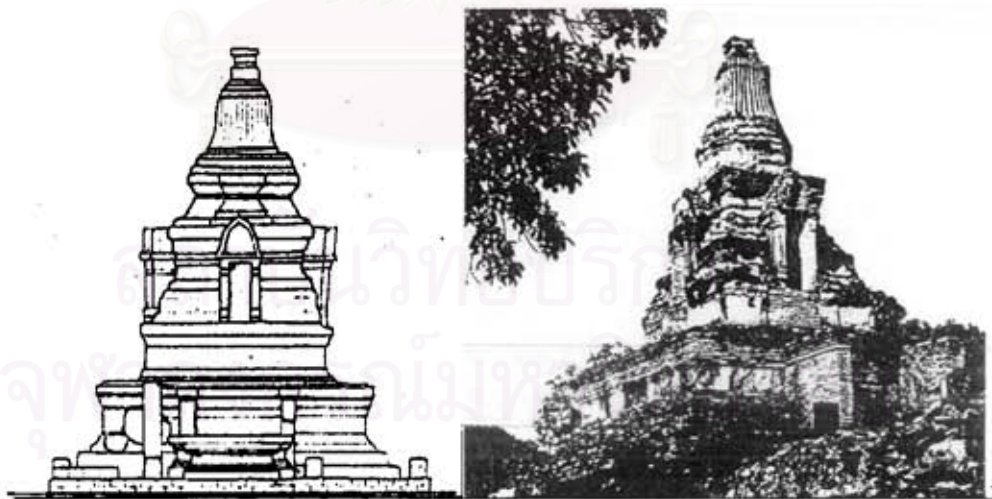

ภาพที่ 7.12 ข.
ทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดเขาพระบาทน้อย

ภาพที่ 7.12 ค.

ผังบริเวณวัดเขาพระบาทน้อย และทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดเขาพระบาทน้อย

ภาพที่ 7.12 ง.

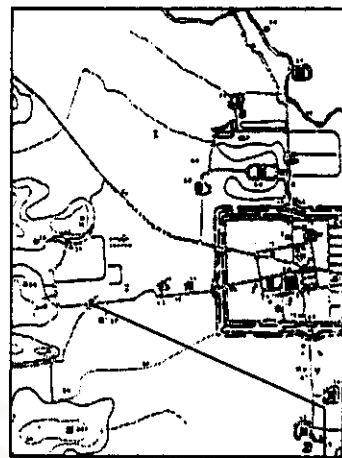
รูปด้านทางทิศตะวันออก และทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดเขาพระบาทน้อย

7.1.13 วัดมังกร

ที่ตั้ง อยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกและ
อยู่ห่างจากประตูออกไปทางทิศตะวันตกประมาณ 1.9
กิโลเมตร

สร้าง สมัยสุโขทัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราช
กิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2478
ขุดแต่งและบูรณะ ครั้งแรก พ.ศ. 2507
ขุดแต่งและบูรณะต่อมา พ.ศ. 2512 (กรม
ศิลปากร, 2535: 290)

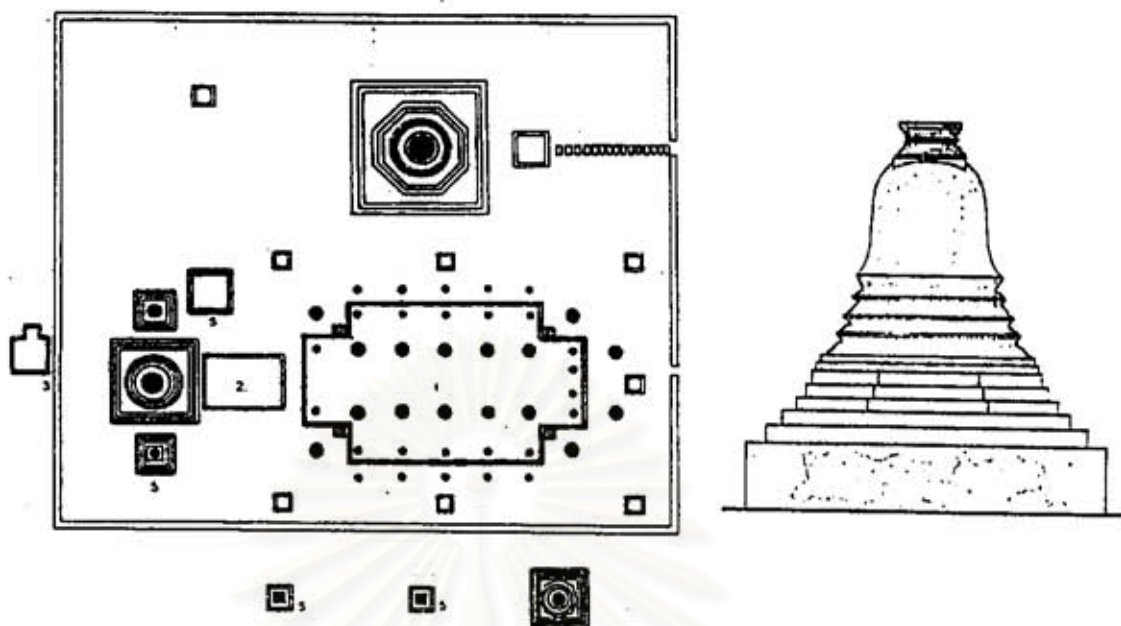

ผังดัชนี แสดงตำแหน่ง
วัดมังกร

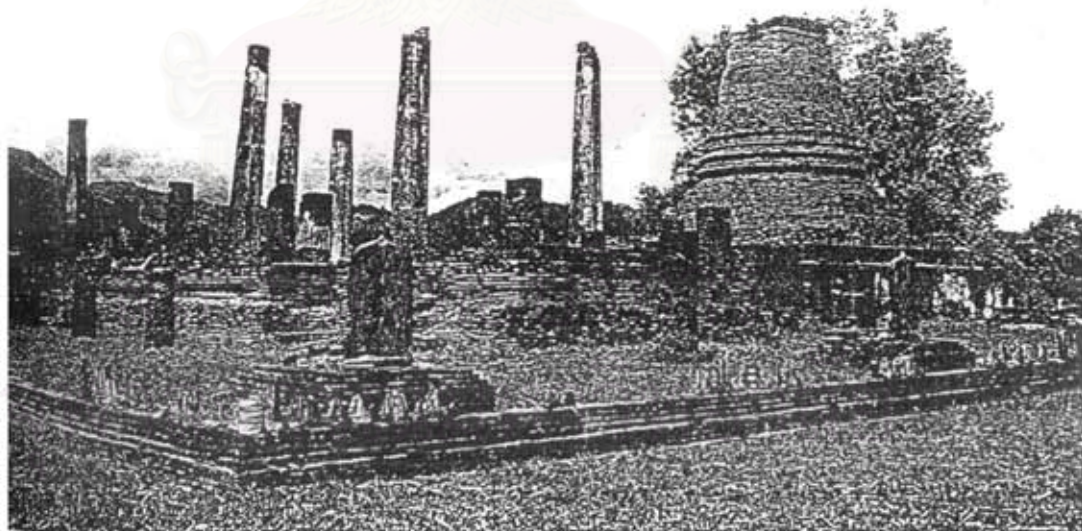
ประวัติ ไม่ปรากฏหลักฐานทางด้านเอกสารและศิลาจารึก

องค์ประกอบของวัด วัดมังกรมีองค์ประกอบของวัดดังต่อไปนี้ (กรมศิลปากร,
2535: 290)

1. **ฐานโบสถ์** ก่อด้วยอิฐพื้นปูด้วยหินชนวน เสาแปดเหลี่ยม กว้างประมาณ 10 เมตร ยาว 20 เมตร
2. **ฐานศาลา** ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของโบสถ์ กว้าง 5 เมตร ยาว 7 เมตร ก่อด้วยอิฐ
3. **กำแพงแก้ว** ก่อด้วยอิฐและประดับซุ้มลูกกรงและซุ้มประตูด้วยเครื่องเคลือบดินเผาสังคโลก ล้อมรอบฐานโบสถ์และศาลาไว้ทั้ง 4 ด้าน
4. **เจดีย์ทรงกลมแบบลังกา** สภาพสมบูรณ์ ฐานก่อดด้วยศิลาแลงและอิฐในส่วนองค์ระฆัง ขนาดฐาน 4 เมตร อยู่ทางด้านทิศใต้ของโบสถ์นอกกำแพงแก้ว
5. **เจดีย์ทรงกลมแบบลังกาขนาดใหญ่** สภาพชำรุด ยอดหัก ก่อดด้วยศิลาแลงและอิฐ ฐานกว้าง 10 เมตร ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของฐานโบสถ์
6. **ฐานเจดีย์ราย** มีขนาดต่างๆ ตั้งอยู่ด้านหลังหรือทางทิศตะวันตกภายนอกกำแพงแก้ว จำนวน 4 ฐาน

ภาพที่ 7.13 ก.
ผังบริเวณวัดมังกกร และรูปด้านเจดีย์ประธานวัดมังกกร

ภาพที่ 7.13 ข.
ทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดมังกกร

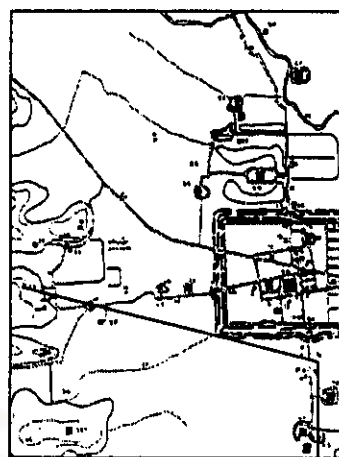
7.1.14 วัดเจติยัม

ที่ตั้ง อยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก และอยู่ห่างจากประตูออกไปทางทิศตะวันตกประมาณ 2.7 กิโลเมตร โดยตั้งอยู่บนยอดเขาลูกเตี้ย ๆ

สร้าง สมัยสุโขทัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2478

ชุดแต่งและบูรณะ พ.ศ. 2508 (กรมศิลปากร, 2535: 227)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่ง
วัดเจติยัม

ประวัติ ไม่ปรากฏหลักฐานทางด้านเอกสารและศิลาจารึก

องค์ประกอบของวัด วัดเจติยัมตั้งอยู่บนภูเขาลูกเตี้ย ๆ ทางขึ้นไปวัดอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของภูเขา จะมีทางเดินไปด้วยหินชนวน จากเชิงเขาไปจนถึงลานวัดบนเขา ประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535: 297)

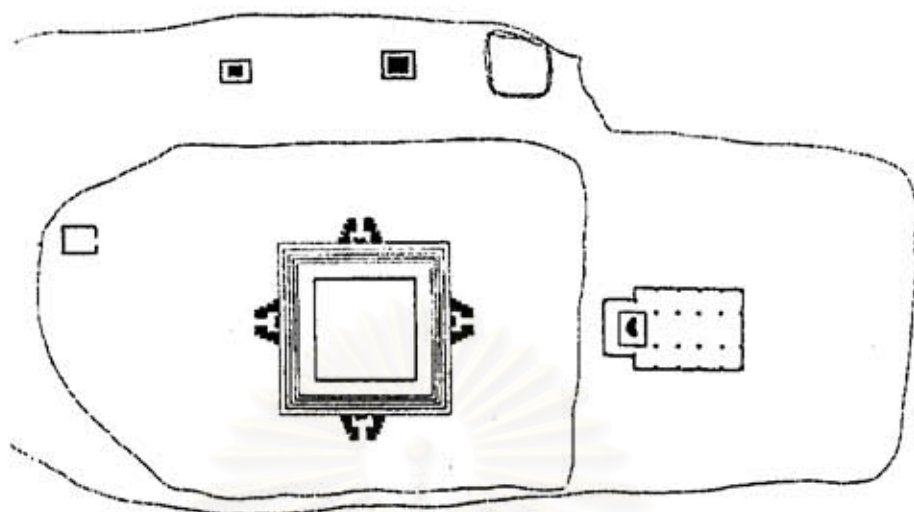
1. **เจดีย์ประธาน** เป็นเจดีย์ทรงกลมแบบลังกา ขนาดใหญ่ ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ 24 เมตร ที่ฐานชั้นล่างมีซุ้มพระพุทธรูปทั้ง 4 ทิศ มีฐานบัวและฐานระฆังที่สมบูรณ์ เป็นรูปทรงดีจนถึงปัลลียอด

2. **ฐานวิหาร** มีขนาด 6 ห้อง ฐานก่อด้วยศิลาแลง และเสาศิลาแลง พื้นปูด้วยหินชนวน ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าหรือตะวันออกของเจดีย์องค์ใหญ่ ขนาดฐานกว้าง 12 เมตร ยาว 20.50 เมตร

3. **ฐานกุฏิสงฆ์** ก่อด้วยอิฐ และที่สรงน้ำพระสงฆ์ก่อด้วยหิน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเจดีย์ อย่างละ 1 แห่ง

4. **สระน้ำ** ขุดลงไปในพื้นที่ศิลาแลง กว้างยาวด้านละ 8 เมตร จำนวน 1 สระ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของที่สรงน้ำพระ

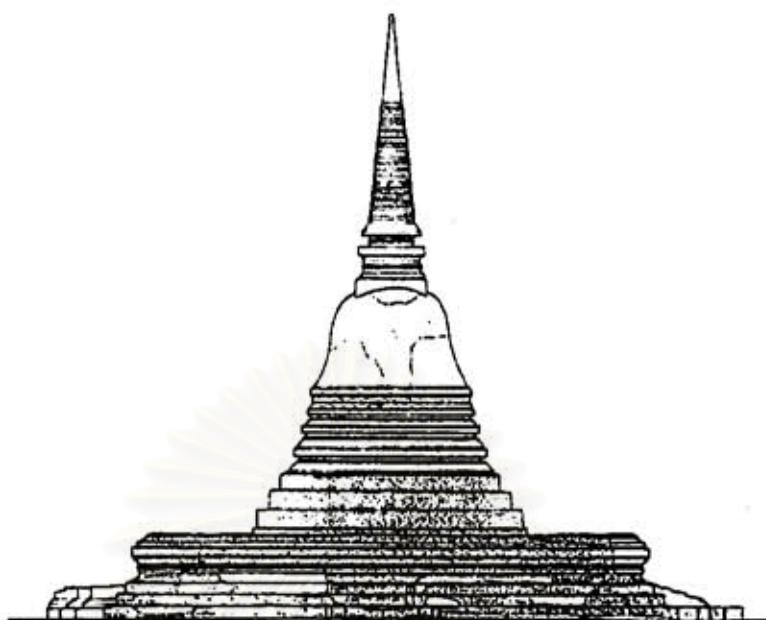
5. **กุฏิสงฆ์** ก่อด้วยหิน 4 หลัง ซ้ำรูปเหลี่ยมแต่ผนังอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของเจดีย์

ภาพที่ 7.14 ก.
ผังบริเวณวัดเจติยgangs

ภาพที่ 7.14 ข.
ทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดเจติยgangs

ภาพที่ 7.14 ค.
รูปด้านเจดีย์ประธานวัดเจติยgangs

ภาพที่ 7.14 ง.
ทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดเจติยgangs

7.2 วัดและเจดีย์ประธานในเมืองศรีสัชชนาลัย

ก. วัดและเจดีย์ประธานในกำแพงเมือง

7.2.1 วัดช้างล้อม

ที่ตั้ง อยู่ภายในกำแพงเมือง เกือบกึ่งกลางของ
ตัวเมืองศรีสัชชนาลัยบนที่ราบด้านทิศตะวันออกของเข
พนมเพลิง หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้

สร้าง พ.ศ.1828-1837

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราย
กิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.
2478

ชุดแต่ง บูรณะ พ.ศ. 2498-2499

ชุดแต่ง บูรณะ พ.ศ. 2509-2510

ชุดค้นทางโบราณคดี พ.ศ. 2527-2528

ชุดแต่ง บูรณะ พ.ศ. 2529-2530 (กรมศิลป
ปากร, 2535: 35-37)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่ง
วัดช้างล้อม

ประวัติ ร.6 ทรงสันนิษฐานว่า พระเจดีย์วัดช้างล้อมนี้สร้างมานานแล้ว ไม่ปรากฏ
ว่าสร้างแต่สมัยใด ต่อมาพระมหากษัตริย์ไทยได้มาครองเมืองศรีสัชชนาลัย ในครั้งที่ยัง
เป็นเมืองลูกหลวงอยู่ ภายหลังได้ครองราชสมบัติในกรุงสุโขทัย จึงโปรดให้สร้างพระเจดีย์วัด
ช้างล้อมแบบเดียวกันนี้ขึ้นที่เมืองกำแพงเพชรอีก(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,
2526: 173)

แต่ในตอนท้ายบท กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงให้คำบรรยายเพิ่มเติมว่า สมัยต่อ
มาปรากฏพบหลักฐานเป็นการยุติว่า วัดช้างล้อมนั้นคือวัดที่พระเจ้ารามคำแหงทรงสร้าง
ประดิษฐานพระบรมธาตุ ดังกล่าวไว้ในศิลาจารึก โดยอ้างข้อความในจารึกดังนี้

"1209 ศก ปีกุน ให้จุดเอาพระธาตุออกทั้งหลาย เห็นพระทำบูชาป่าเรอแก่พระธาตุได้ เดือนหก วัน จึงเอาฝัง ในกลางเมืองศรีสัชชนาลัย ก่อนพระเจดีย์เหนือหกเข้าจึงแล้ว ตั้งเวียงผาล้อมพระมหาธาตุสามเข้าจึงแล้ว" (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2526: 173)

องค์ประกอบของวัด วัดข้างล้อมมีองค์ประกอบของวัดดังนี้ (กรมศิลปากร, 2535: 35-36)

1. **เจดีย์ทรงระฆัง** เป็นเจดีย์ประธาน ตั้งอยู่ในกำแพงแก้วสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด 50 เมตร สูง 1.50 เมตร มีซุ้มประตู 4 ด้าน โดยด้านหน้าและด้านหลังเป็นประตูสำหรับเข้าออก ส่วนด้านข้างทั้งสองด้านเป็นซุ้มประตูตัน เจดีย์ประธานตั้งอยู่บนฐานประทักษิณรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 30 เมตร มีประติมากรรมปูนปั้นรูปช้างยืนเต็มตัวประดับโดยรอบฐานทั้งสี่ด้าน ด้านละ 9 เชือก (ยกเว้นทางด้านหน้าซึ่งเป็นบันไดทางขึ้นมี 8 เชือก) และช้างมุมอีก 4 เชือก รวม 39 เชือก ช้างที่มุมทั้งสี่ด้านมีขนาดใหญ่ และมีการตกแต่งลวดลายปูนปั้นประดับที่คอ ต้นขา และข้อเท้า ในขณะที่ช้างเชือกอื่น ๆ มีขนาดเล็กกว่าและไม่มีลายปูนปั้นประดับ ระหว่างรูปช้างมีเสาดตามประทีปสลับอกอยู่ และด้านหน้าช้างแต่ละเชือกจะมีพุ่มดอกบัวคูดมปูนปั้นวางอยู่ที่ด้านหน้าขององค์เจดีย์ประธานมีบันไดขึ้นสู่ลานประทักษิณ ที่ราวบันไดทั้งสองข้างมีโกลนส่วนตัวพญานาคเหลืออยู่ ฐานที่ถัดขึ้นไปจากฐานประทักษิณจะประดับด้วยซุ้มพระที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัยโดยรอบทั้งสี่ด้าน ผนังซุ้มด้านหลังพระพุทธรูปมีประติมากรรมปูนปั้นรูปคันไพลีทาหับด้วยสีแดง มีด้านละ 5 ซุ้ม รวม 20 ซุ้ม

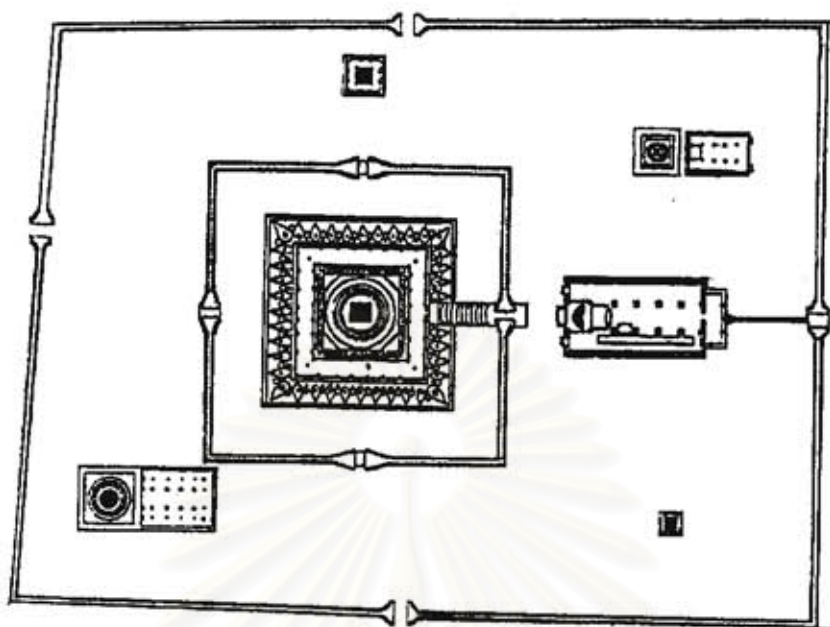
เหนือบริเวณองค์ระฆังขึ้นไปเป็นบัลลังก์ ก้านฉัตรซึ่งประดับด้วยรูปพระสาวกปูนปั้นปางลีลาแบบนูนต่ำ จำนวน 17 องค์ ต่อจากนั้นขึ้นไปเป็นปล้องไฉน ปลียอดเม็ดน้ำค้าง

2. **ฐานวิหาร** ก่อด้วยศิลาแลง ฐานสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 6 ห้อง กว้าง 14.20 เมตร ยาว 25.30 เมตร ส่วนหน้าทำมุขยื่นออกมากว้าง 10.40 เมตร ยาว 4 เมตร

3. **ฐานวิหารขนาดเล็ก** มีเจดีย์เป็นหลัก 2 แห่ง อยู่ทางด้านซ้ายของวิหารใหญ่ 1 หลัง และอยู่ด้านขวาตอนหลัง นอกกำแพงแก้ว 1 หลัง

4. **ฐานอาคารหรือศาลาขนาดเล็ก** ก่อด้วยศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ใกล้เคียงกับกำแพงวัดด้านทิศตะวันออก

5. **ฐานเจดีย์ขนาดเล็ก** ก่อด้วยศิลาแลง อยู่ทางด้านตะวันตกของฐานวิหารใหญ่

ภาพที่ 7.15 ก.
ผังบริเวณวัดช้างล้อม

ภาพที่ 7.15 ข.
ทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดช้างล้อม

ภาพที่ 7.15 ค.
รูปด้านเจดีย์ประธานวัดช้างล้อม

ภาพที่ 7.15 ง.
ทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดช้างล้อม

7.2.2 วัดเจติยเจ็ดแถว

ที่ตั้ง อยู่ทางด้านหน้าวัดช้างล้อม ห้างออกมา
ประมาณ 20 เมตร วัดหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียง
ใต้ (กรมศิลปากร, 2535: 39)

สร้าง สมัยพระเจ้าลิไทย พ.ศ.1886

(GRISWOLD A.B. อ้างถึงใน สันติ เล็กสุขุม, 2534: 20)

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราช
กิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอน
ที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

ชุดแต่ง-บูรณะ พ.ศ. 2498-2499

ชุดแต่ง-บูรณะ พ.ศ. 2508-2509

สำรวจ พ.ศ. 2526

บูรณะกำแพงวัด และต่อเศียรพระพุทธรูป
ขนาดปรกที่ขุมพระพุทธรูปด้านหลังของเจติยรายหมายเลข
33 ปี พ.ศ. 2533(กรมศิลปากร, 2535: 35-36)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่ง
วัดเจติยเจ็ดแถว

ประวัติ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงให้คำอธิบายไว้ในหนังสือ “เที่ยว
เมืองพระร่วง” กล่าวว่า วัดช้างล้อมและวัดเจติยเจ็ดแถวในสมัยต่อมาได้หลักฐานเป็นอันยุติว่า
วัดช้างล้อมเป็นวัดที่พระเจ้ารามคำแหงสร้างขึ้นมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อประดิษฐานพระบรม
ธาตุ ดังที่ได้กล่าวไว้ในศิลาจารึก ส่วนวัดเจติยเจ็ดแถวนั้นสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระอัฐิของ
พระราชวงศ์ สุโขทัย(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2526: 257)

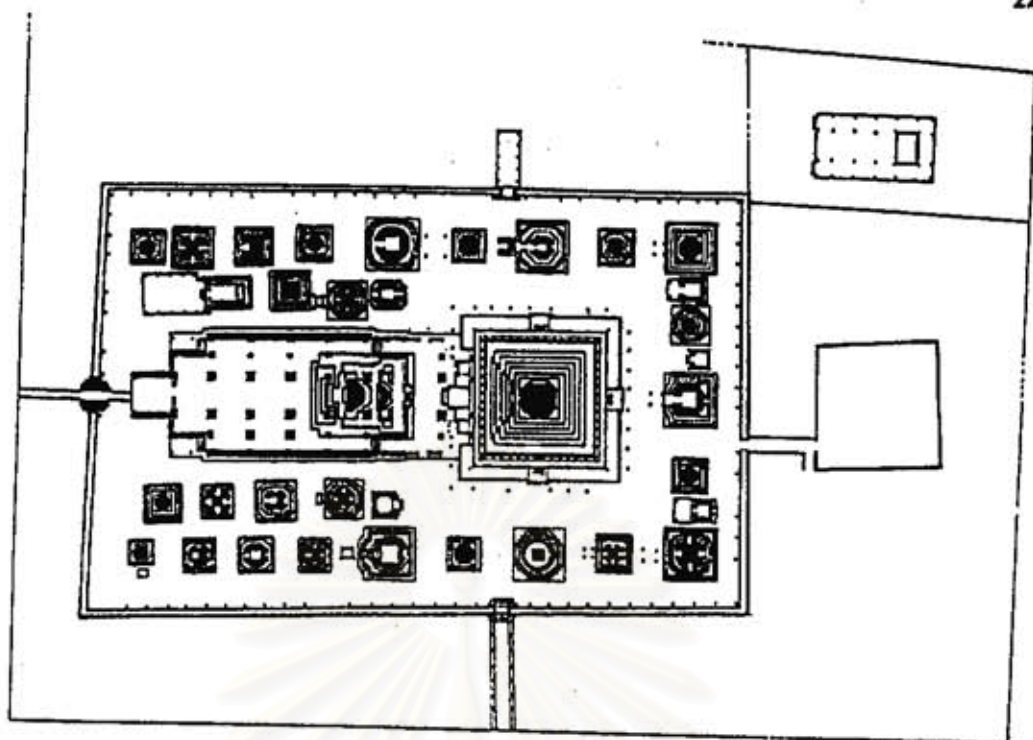
โดยกรมพระยาดำรงราชานุภาพให้คำอธิบายเพิ่มเติมว่า วัดสำคัญกลางเมืองศรีสัชชนาลัยที่
เรียงกันอยู่ใกล้ ๆ 4 วัด ได้แก่ วัดช้างล้อม วัดเจติยเจ็ดแถว วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่ วัดนาง
พญา จากการสำรวจพบฐานกุฏิที่วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่ และวัดนางพญา แต่ไม่พบที่วัดช้าง
ล้อมและวัดเจติยเจ็ดแถว จึงสันนิษฐานว่าวัดช้างล้อมและวัดเจติยเจ็ดแถวสร้างขึ้นเพื่อเก็บอัฐิ
ธาตุ เท่านั้น เพราะไม่มีพระสงฆ์อยู่ประจำ ส่วนวัดสวนแก้วอุทยานใหญ่และวัดนางพญาสร้าง
ขึ้นเพื่อให้เป็นที่พำนักของสงฆ์ด้วย (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2526: 257)

นอกจากนี้ วัดช้างล้อมและวัดเจติยเจ็ดแถว น่าจะสร้างขึ้นเพื่อประกอบพิธีกรรมสำคัญ ๆ ของเมืองซึ่งอยู่ในความดูแลใกล้ชิดของชนชั้นปกครอง หรือใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์

ส่วนชื่อวัดเจติยเจ็ดแถวนี้เป็นชื่อที่ตั้งขึ้นในภายหลัง ดังปรากฏความในหนังสือตำนานเมืองสวรรคโลกของพระสุนทรานุวัตต์ว่า "... เมืองศรีสัตนาลัยเป็นเมืองร้าง เป็นป่ารกมานานนับร้อย ๆ ปี หมดคนรู้จักชื่อเดิมของวัด เรียกตามสิ่งที่ปรากฏว่าวัดเจติยเจ็ดแถว เพราะมีพระเจติยมานั่นเอง ..." (กรมศิลปากร, 2535: 40)

องค์ประกอบของวัด ร.6 ทรงได้พระราชนิพนธ์ถึงวัดเจติยเจ็ดแถว ไว้ในหนังสือ "เที่ยวเมืองพระร่วง" โดยมีข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบวัดดังนี้ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2526: 174-175)

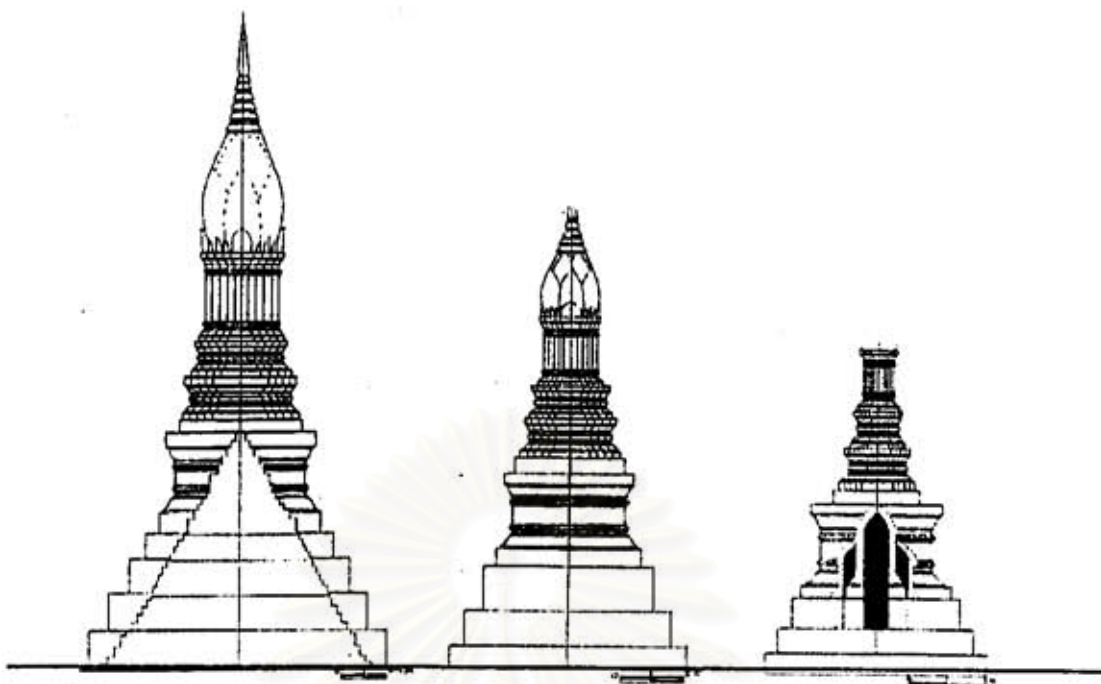
1. **ผัง** มีคูและกำแพงศิลาแลงล้อมรอบวัด ภายในรอบกำแพงวัดได้กว้าง 2 เส้น 7 วา ยาว 3 เส้น 8 วา และภายในยังมีกำแพงแก้วอีกชั้นหนึ่ง ก่อด้วยศิลาแลงกว้าง 29 วา ยาว 2 เส้น 4 วา บริเวณริมกำแพงแก้วมีเสาประทีป ทำด้วยศิลาแลงปักอยู่เป็นระยะโดยรอบ
2. **เจติยประธาน** เป็นเจติยทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดกว้างด้านละ 6 วา
3. **เจติยบริวาร** มีรูปแตกต่างกันไป ก่อเรียงรายอยู่รอบเจติยประธาน ร.6 ทรงสันนิษฐานว่ามีได้สร้างขึ้นในคราวเดียวกัน ทั้งพระเจติยองค์ใหญ่และ เจติยบริวารล้วนสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่บรรจุอัฐิ
4. **วิหาร** เป็นวิหารขนาดใหญ่มีขนาดกว้าง 13 วา ยาว 19 วา 2 คอก มีเสาเป็นรูปแปดเหลี่ยมหน้าละ 6 นิ้ว ก่อด้วยศิลาแลง
5. **อุโบสถ** อยู่ภายนอกกำแพงแก้ว อยู่ริมมุมกำแพงแก้วทางทิศตะวันตกเฉียงใต้
6. **ฐานสี่เหลี่ยมศิลาแลง** ร.6 ทรงสันนิษฐานว่าเป็นที่ปลูกต้นศรีมหาโพธิ์ เพราะอยู่ตรงกับด้านหลังของพระเจติยไปทางทิศตะวันตกพอดี

ภาพที่ 7.16 ก.
ผังบริเวณวัดเจดีย์เจ็ดแถว

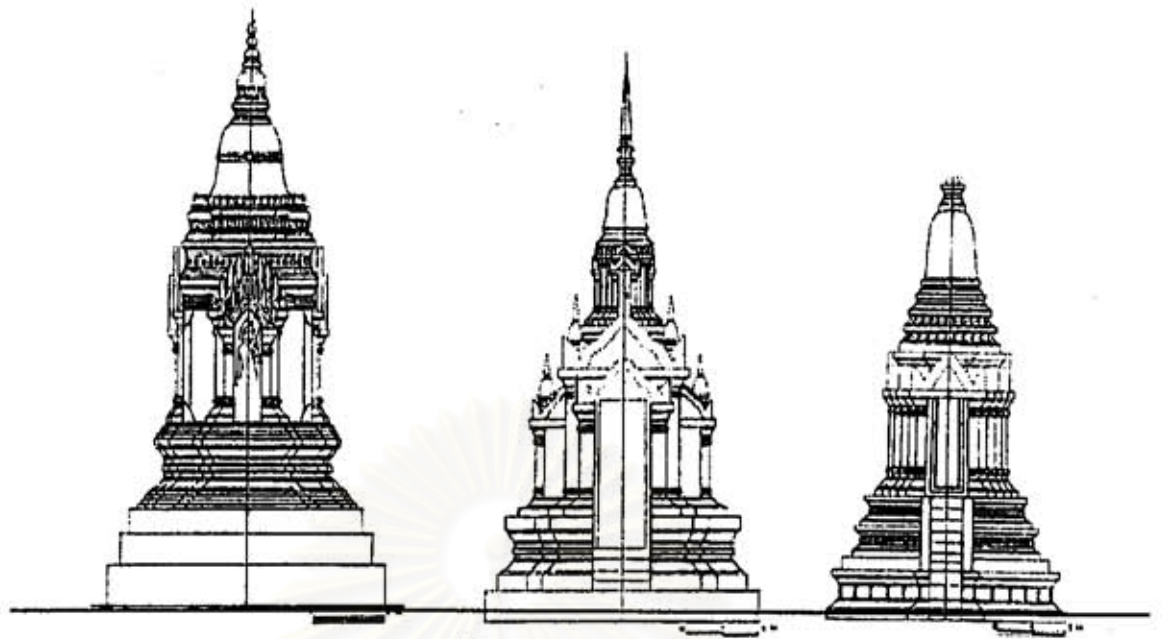
ภาพที่ 7.16 ข.
ทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดเจดีย์เจ็ดแถว

ภาพที่ 7.16 ค.
รูปด้านเจดีย์ประธาน และเจดีย์รายวัดเจดีย์เจ็ดแถว

ภาพที่ 7.16 ง.
ทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดเจดีย์เจ็ดแถว

ภาพที่ 7.16 จ.
รูปด้านเจดีย์รายวัดเจดีย์เจ็ดแถว

ภาพที่ 7.16 ฉ.
ทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดเจดีย์เจ็ดแถว

7.2.3 วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่

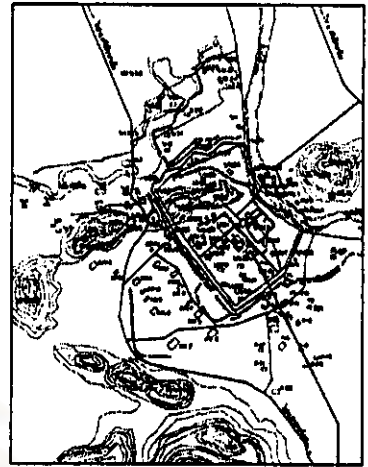
ที่ตั้ง อยู่ในแนวเดียวกับวัดช้างล้อม ถัดจากวัด
เจดีย์เจ็ดแถวออกมา วัดหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้
สร้าง สมัยสุโขทัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราช
กิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.
2478

ขุดแต่งและบูรณะ พ.ศ. 2509 -2510

สำรวจสภาพ พ.ศ. 2526 (กรมศิลปากร,

2535: 43)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่งวัด
สวนแก้วอุทยานใหญ่

ประวัติ ตามพงศาวดารเหนือกล่าวว่า วัดนี้เป็นที่พำนักของสมภาร พระครูยาโชติ
(ญาณโชติ) คณะวัดมหาธาตุฝ่ายขวา(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2526: 257)
ตั้งความในพงศาวดารเหนือที่กล่าวถึง ทำเนียบคณะสงฆ์ ว่า "ถ้าหาพระครูธรรมไตรโลกวัดเขา
อินแก้วมิได้ให้พระครูยาโชติ วัดอุทยานใหญ่ขึ้นเป็นพระครูธรรมไตรโลก วัดเขาอินแก้ว" (พระ
บาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2526: 257)

และในพงศาวดารเหนือตอนหนึ่งได้กล่าวถึง การ "กัลปนา" ที่ดินให้แก่วัดสวนแก้ว
อุทยานใหญ่ว่า "... และที่ไร่และนาสดขึ้นแก่วัดอุทยานใหญ่ ตำบลป่าอ้อยเหลืออง ได้ 2150 ไร่
ตำบลม่วงถวาย ตำบลระกาไปถึงปู่เจ้าศาลตลุงได้ 520 ไร่ ..." (พงศาวดารเหนือ, 2505: 30)

องค์ประกอบของวัด วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่ ประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535:
43)

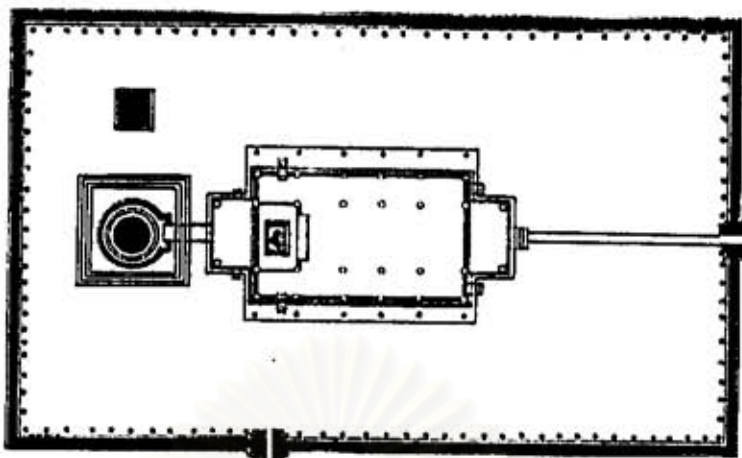
1. เจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์ทรงระฆัง ก่อด้วยศิลาแลง ส่วนองค์ระฆังพัง
ทลายลงมาหมด ด้านหน้ามีบันไดขึ้นไปสู่ส่วนล่างขององค์ระฆัง เข้าใจว่าที่องค์ระฆังคงจะมี
ห้องประดิษฐานพระพุทธรูป เพราะสังเกตจากการทำบันไดขึ้นไป ส่วนล่างของบันไดเชื่อมติด
กับมุขด้านหลังวิหาร

2. วิหาร ก่อด้วยศิลาแลง ขนาด 6 ห้อง ฐานสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 15 เมตร ยาว 36.50 เมตร มีมุขยื่นออกมาทางด้านหน้าและด้านหลัง มีบันไดขึ้นทั้งที่ส่วนมุขและตัวอาคาร รวม 7 บันได โดยรอบอาคารด้านนอกมีเสาแปดเหลี่ยมเล็ก มีการก่อผนังเตี้ย ๆ รั้วกับเสา

3. เจดีย์ราย ก่อด้วยศิลาแลง อยู่ทางด้านซ้ายของเจดีย์ ประฐาน พังทลาย เหลือเฉพาะฐานเขียงสี่เหลี่ยมจัตุรัส 1 ชั้น กว้าง 4 เมตร โดยรอบวัดมีกำแพงศิลาแลงก่อเป็นแบบฐานปัทม์สูง มีคานทับหลังกำแพงเป็นรูปบัวหลังเจียด

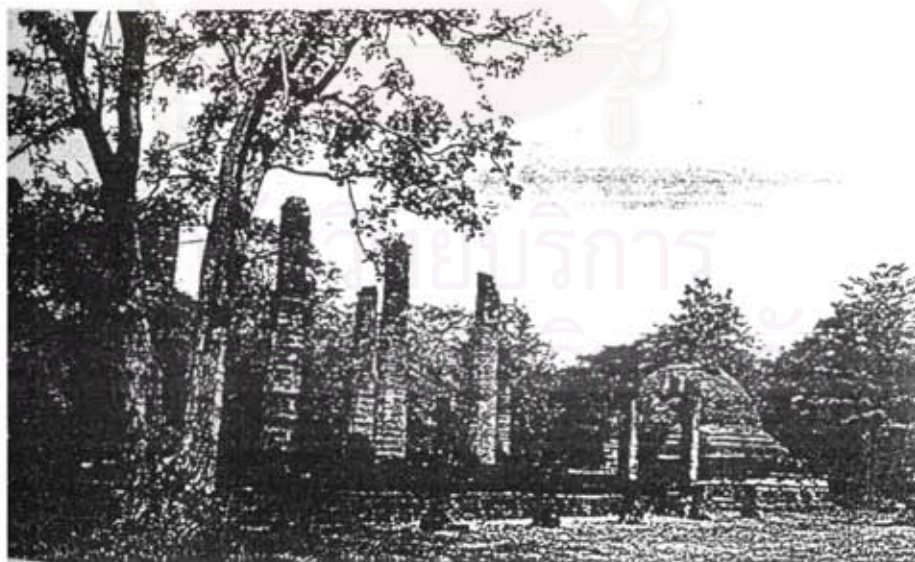

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 7.17 ก.

ผังบริเวณวัดเจติยเจ็ดแถว(ที่มา กองโบราณคดีที่ 5 กรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย)

ภาพที่ 7.1 ข.

ทัศนียภาพเจติยประธานวัดสวนแก้วอุทยานใหญ่

7.2.4 วัดนางพญา

ที่ตั้ง อยู่ถัดจากวัดสวนแก้วอุทยานใหญ่ ใกล้กับกำแพงเมืองด้านทิศใต้วัดหัน หน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้

สร้าง สมัยสุโขทัยตอนปลาย-อยุธยาตอนต้น (กำหนดอายุโดยรูปลักษณะ ทางสถาปัตยกรรมและลวดลายปูนปั้นประดับผนังวิหาร)

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

ขุดแต่งและบูรณะ พ.ศ. 2509-2578

สำรวจ พ.ศ. 2526

ขุดแต่งและบูรณะแนวกำแพงวัด พ.ศ.

2530

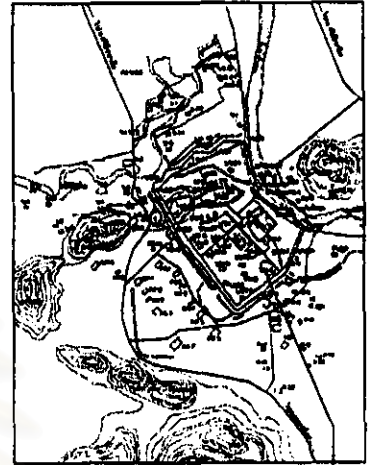
ซ่อมแซมลวดลายปูนปั้น พ.ศ. 2532 (กรม

ศิลปากร, 2535: 43)

ประวัติ ปรากฏในหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่อง “เที่ยวเมืองพระร่วง” ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผู้ทูลกล่าวถึงวัดนางพญา คือ นายเทียนเล่าว่า วัดนี้ผู้สร้างคือ ฮิดาพระยากรุงจีนชื่อ นางสุจเทวี ผู้เป็นอัครมเหสีของพระร่วง (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2524:177)

องค์ประกอบของวัด วัดนางพญาประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535: 45)

1. **เจดีย์ประธาน** เป็นเจดีย์ทรงกลม ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณ ซึ่งแต่เดิมอาจมีการประดับปูนปั้นรูปสัตว์ที่ฐานสลักกับเสาตามประทีปที่ยังคงปรากฏอยู่เช่นเดียวกับวัดช้างล้อม ที่ชั้นมาลัยเกาทัณฑ์ยื่นออกมาทั้ง 5 ทิศ โดยชั้มทางด้านหน้าเป็นชั้มประตูทางเข้าสู่ภายในโดงเจดีย์ซึ่งมีเจดีย์ขนาดเล็กตั้งอยู่ ส่วนอีก 3 ชั้ม เป็นชั้มจรณาประดิษฐานพระพุทธรูป

ผังดัชนี แสดงตำแหน่ง
วัดนางพญา

2. วิหาร ก่อด้วยศิลาแลงขนาด 5 ห้อง กว้าง 16.40 เมตร ยาว 29 เมตร มีมุข ทั้งทางด้านหน้าและหลัง ผนังวิหารเป็นแบบเจาะช่องแสง ผนังด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ยังคง ปรากฏลวดลายปูนปั้นที่สวยงามอยู่ แต่ชำรุดไปบ้าง ในปัจจุบันได้สร้างหลังคาคลุมและได้ทำ การอนุรักษ์ลายปูนปั้นที่เหลืออยู่เป็นอย่างดี

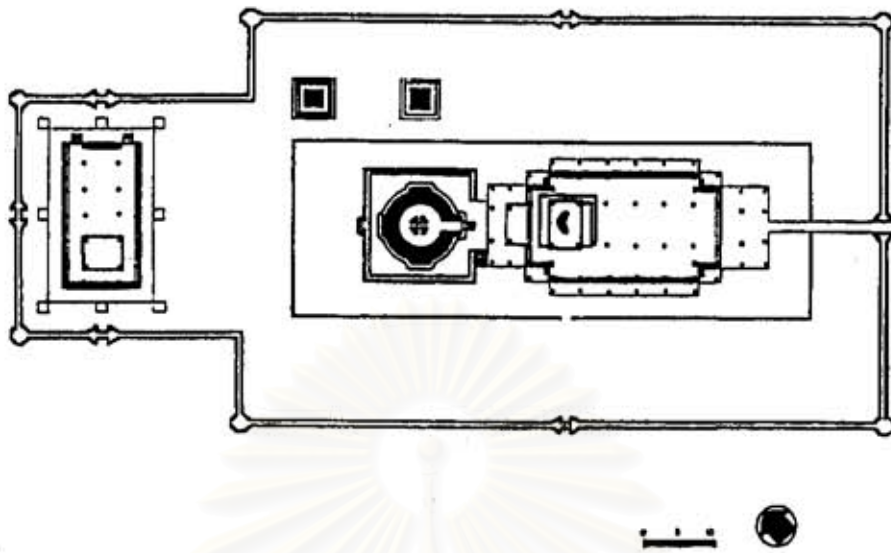
3. โบสถ์ ตั้งอยู่หลังเจดีย์ประธาน หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ก่อ ด้วยศิลาแลงกว้าง 11.90 เมตร ยาว 14 เมตร มีแท่นเสมาตั้งอยู่โดยรอบ 8 แท่น ยังคงปรากฏ ชั้นส่วนของโบสถ์หินชนวน แต่ชำรุดมากแล้ว

4. เจดีย์ราย จำนวน 2 องค์ อยู่ทางด้านซ้ายของเจดีย์ ประธาน ส่วนบนพัง ทลายลงหมดเหลือเฉพาะฐาน

5. กำแพงวัด ก่อด้วยศิลาแลงกว้าง 58 เมตร ยาว 123 เมตร ล้อมรอบเจดีย์ ประธาน วิหาร และโบสถ์ มีประตูทั้งหมด 4 ประตู ทำเป็นประตูเข้าออกได้ 3 ประตู ส่วนอีก 1 ประตูเป็นประตูตัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

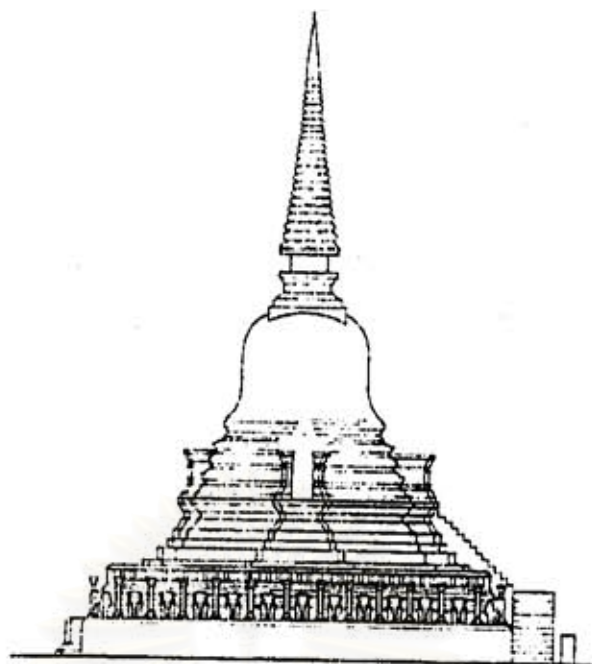
ภาพที่ 7.18 ก.

ผังบริเวณวัดนางพญา (ที่มา กองโบราณคดีที่ 5 กรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย)

ภาพที่ 7.18 ข.

รูปตัดและทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดนางพญา (รูปตัดที่มาจาก กองโบราณคดีที่ 5 กรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย)

ภาพที่ 7.18 ค.
รูปค้ำวัดนางพญา (ที่มา กองโบราณคดีที่ 5 กรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย)

ภาพที่ 7.18 ง.
ทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดนางพญา

7.2.5 วัดสวนแก้วอุทยานน้อย

ที่ตั้ง อยู่ทางทิศตะวันออกของวัดช้างล้อม ห่างออกมา 200 เมตร และห่างจากกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกประมาณ 500 เมตร วัดหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้

สร้าง สมัยสุโขทัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

ขุดแต่งและบูรณะ พ.ศ. 2509-2510

สำรวจสภาพ พ.ศ. 2526

บูรณะซุ้มพระ และฐานวิหาร พ.ศ. 2534

(กรมศิลปากร, 2535: 49-50)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่ง
วัดสวนแก้วอุทยานน้อย

ประวัติ วัดนี้กรมกระยาตำรางราชานุภาพทรงให้คำอธิบายเพิ่มเติมไว้ในหนังสือ "เที่ยวเมืองพระร่วง" ว่า อาจเป็น "วัดแก้วราชประดิษฐาน" ซึ่งมีนามปรากฏในทำเนียบหนังสือพงศาวดารเหนือ(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2524:183)

องค์ประกอบของวัด เป็นวัดที่ตั้งอยู่ภายในกำแพงวัดรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 29 เมตร ยาว 55 เมตร มีประตูทางเข้า 2 ประตู ทางด้านหน้าและด้านหลังวัดนี้ประกอบด้วย (กรมศิลปากร, 2535: 49-50)

1. เจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้าง 11 เมตร ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วกว้าง 18 เมตร ยาว 19 เมตร มีประตูทางเข้าทางด้านหน้า 1 ประตู โดยรอบเจดีย์ยกเว้นทางด้านหน้าทางเข้า มีเจดีย์รายอยู่ก่อนแล้ว ต่อมาภายหลังได้สร้างกำแพงแก้วเพิ่มเติมโดยใช้ฐานเจดีย์รายเป็นแนวกำแพงไปด้วยเลย

2. วิหาร เป็นลักษณะวิหารที่มีซุ้มพระประกอบทางด้าน หลัง กว้าง 10.50 เมตร ยาว 14.50 เมตร ซุ้มพระตั้งอยู่บนฐานเขียง 2 ชั้น ต่อด้วยฐานปัทม์ 1 ชั้น แล้วจึงถึงส่วนของฐานปัทม์สูงเป็นส่วนโถงซุ้มพระ หลังคามณฑปเป็นรูปโค้งแหลม ภายในประดิษฐานพระ

พุทธรูปเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย ซึ่งยังคงปรากฏเป็นโคลน และยังคงเหลือไม้สักที่ใช้เป็นแกนพระกรแล้วฉาบด้วยปูน

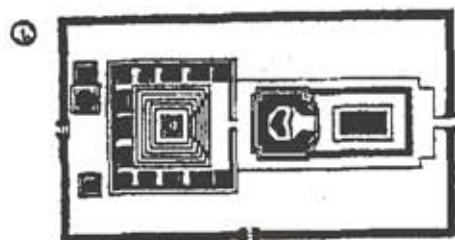
3. เจดีย์ราย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

3.1 กลุ่มที่ตั้งอยู่ภายในกำแพงแก้ว ล้อมรอบเจดีย์ประธาน ยกเว้นทางด้านหน้าซึ่งทำเป็นทางเข้า โดยเฉลี่ยส่วนใหญ่มีขนาดฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้าง 2.30 เมตร

3.2 กลุ่มที่ตั้งอยู่ทางด้านหลังเจดีย์ประธานทางมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 3 องค์ เหลือเพียงฐานเพียง 2-3 ชั้น โดยเฉลี่ยฐานกว้าง 3-4 เมตร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

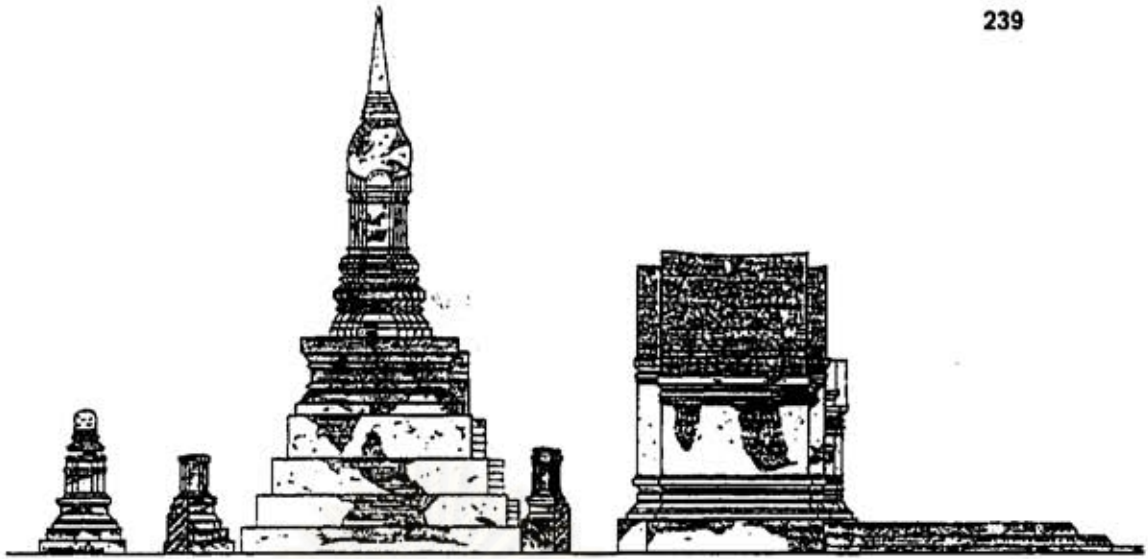
ภาพที่ 7.19 ก.

ผังบริเวณวัดสวนแก้วอุทยานน้อย (ที่มา กองโบราณคดีที่ 5 กรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย)

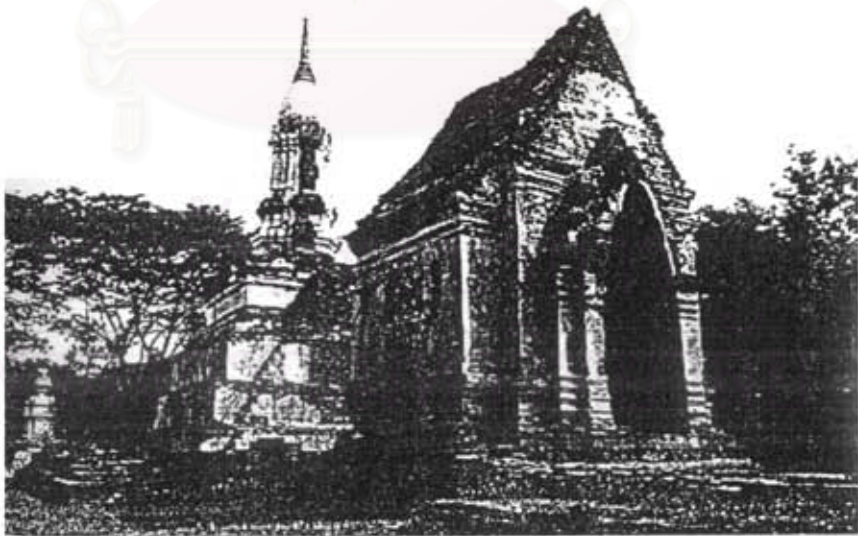
ภาพที่ 7.19 ข.

ทัศนียภาพวัดสวนแก้วอุทยานน้อย

ภาพที่ 7.18 ค.

รูปด้านวัดสวนแก้วอุทยานน้อย (ที่มา กองโบราณคดีที่ 5 กรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย)

ภาพที่ 7.19 ง.

ทัศนียภาพวัดสวนแก้วอุทยานน้อย

7.2.6 วัดเขาพนมเพลิง

ที่ตั้ง อยู่บนยอดเขาพนมเพลิง อันเป็น
เทือกเขาที่อยู่ทางด้านใต้กำแพงด้าน ทิศตะวันตกเฉียง
เหนือ หันหน้าวัดไปทางทิศตะวันออก

สร้าง สมัยสุโขทัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานใน
ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม
พ.ศ. 2538

ขุดแต่งและบูรณะ พ.ศ. 2508

สำรวจ พ.ศ. 2526

บูรณะบันไดทางขึ้นด้านหน้าวัด และศาลา
ที่พักระหว่างทางขึ้นเขา พ.ศ. 2530

บูรณะเจดีย์ประธาน เจดีย์ราย และศาลเจ้าแม่

ละอองสำลี พ.ศ. 2532(กรมศิลปากร, 2535: 57-58)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่ง
วัดเขาพนมเพลิง

ประวัติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกล่าวถึงวัดเขาพนมเพลิงไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่อง “เที่ยวเมืองพระร่วง” โดย ทรงอ้างถึงพงศาวดารเหนือว่า ฤาษี สัชชนาลัย ได้สั่งสอนบากรรมดังนี้ “สุเจ้าจงเอาพนมเพลิงเข้าไว้ในเมืองเป็นที่สร้างพรตบูชาคุณ” หมายถึงว่า การสร้างเมืองนั้นจะต้องนำเขาพนมเพลิงเข้าไว้ในเมืองด้วยเพื่อการบูชาัญญ เพราะในศาสนาพราหมณ์นั้นนิยมการบูชาัญญบนยอดเขา เนื่องจากเห็นว่าบนยอดเขาเป็นที่สูงและใกล้กับเทพเจ้าและเทวราชมากกว่าที่ราบ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2524: 169-170)

นอกจากนี้ ร.6 ทรงสันนิษฐานว่า ในสมัยก่อน เขาพนมเพลิงและเขาสุวรรณคีรีน่าจะเรียกชื่อรวมกันว่า “เขาพนมเพลิง” ตามในพงศาวดาร การบูชาัญญน่าจะทำที่ยอดเขาที่สูงกว่า คือ ยอดเขาสุวรรณคีรี ส่วนเจดีย์และวิหารทั้งหมดนั้นสร้างขึ้นในภายหลัง รวมทั้งชื่อเขาสุวรรณคีรีก็ตั้งขึ้นในภายหลังด้วย(กรมศิลปากร, 2535: 171)

องค์ประกอบของวัด วัดเขาพนมเพลิงประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535: 57-58)

1. **เจดีย์ประธาน** เป็นเจดีย์ทรงกลม ก่อด้วยศิลาแลง ตั้งแต่บริเวณก้านฉัตรขึ้นไปพลงทลายลงมาหมด ขนาดฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาวด้านละ 11 เมตร มีอาคารศิลาแลงประกอบทางด้านหน้า รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 8 เมตร ยาว 10.50 เมตร

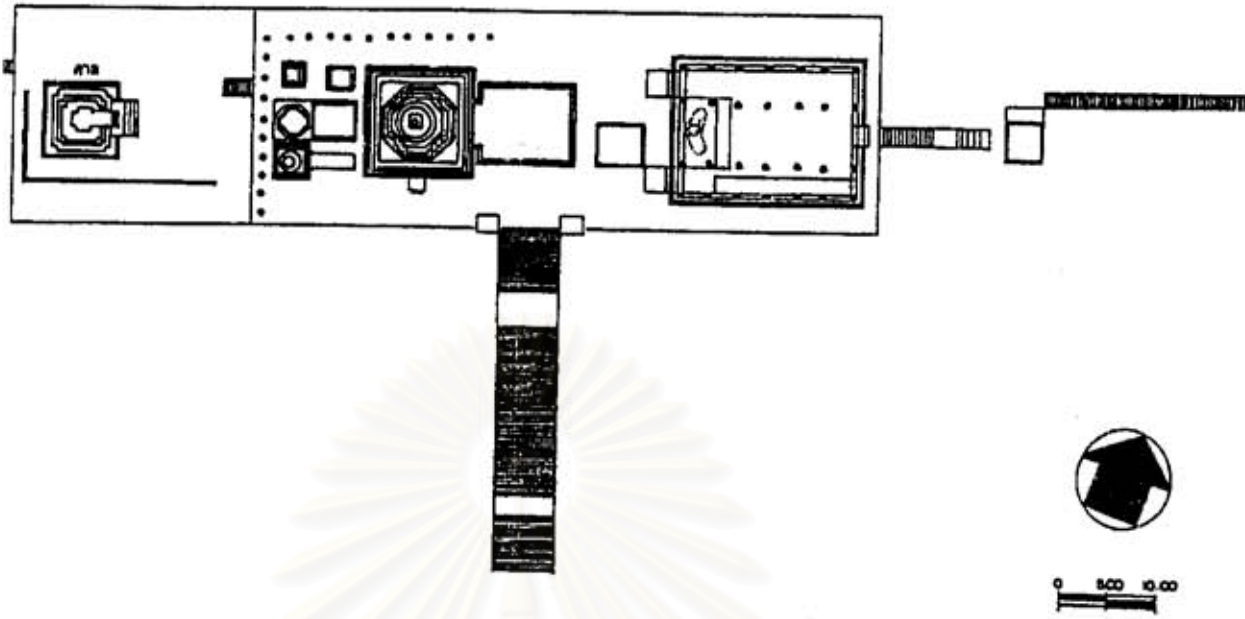
2. **ฐานวิหาร** ก่อด้วยศิลาแลง รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 15 เมตร ยาว 20 เมตร ภายในวิหารยังคงมีพระประธานเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งเหลืออยู่

3. **มณฑป** ก่อด้วยศิลาแลง ฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ 8 เมตร ยกพื้นสูง หลังคาโค้งแหลม มีบันไดทางขึ้นสู่ภายในมณฑปทางด้านหน้า ชาวบ้านเรียกว่า "ศาลเจ้าแม่ละออสง่าสี"

4. **ฐานเจดีย์ราย** ก่อด้วยศิลาแลง จำนวน 6 องค์ ตั้งอยู่ทางด้านหลังเจดีย์ประธาน ฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาวด้านละ 3-4 เมตร

มีบันไดทางขึ้นสู่บนเขาพนมเพลิงทางด้านหน้าวัด และทางด้านข้าง ระหว่างทางขึ้นทั้งสองด้านมีศาลาที่พัก ซึ่งเหลือเพียงแต่ฐานก่อด้วยศิลาแลงเหลืออยู่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 7.20 ก.
ผังบริเวณวัดเขาพนมเพลิง (ที่มา กองโบราณคดีที่ 5 กรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย)

ภาพที่ 7.20 ข.
ทัศนียภาพวัดเขาพนมเพลิงวัดสวนแก้วอุทยานน้อย

7.2.7 วัดเขาสวรรณคีรี

ที่ตั้ง อยู่ถัดจากวัดเขาพนมเพลิงไปทางด้านหลัง (ทิศตะวันตก) โดยตั้งอยู่บนเขาอีกยอดหนึ่งสูง 28 เมตร ในเทือกเขาเดียวกันมีบันไดทางขึ้นทางด้านหน้าหน้าวัดหันไปทางทิศตะวันออก(กรมศิลปากร, 2535: 60)

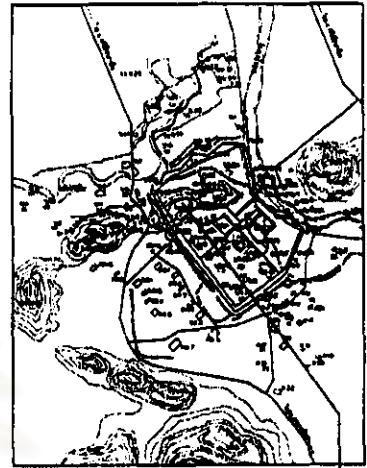
สร้าง สมัยสุโขทัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2475

สำรวจ พ.ศ. 2526

บูรณะฐานเชิงชั้นที่ 2 ศาลา และบันไดทางขึ้นวัด พ.ศ. 2530

บูรณะที่ฐานเชิงชั้นที่ 1 พ.ศ. 2532(กรมศิลปากร, 2535: 60)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่งวัดเขาสวรรณคีรี

ประวัติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกล่าวถึงเขาพนมเพลิงแห่งนี้ว่า เขาสวรรณคีรีและเขาพนมเพลิง น่าจะมีชื่อเรียกรวมกันว่า "เขาพนมเพลิง" และตามในพงศาวดารเหนือการบูชาญาณจะทำที่ยอดเขาสูงที่สุดกว่า คือ ยอดเขาสวรรณคีรีแห่งนี้ ส่วนวิหารและเจดีย์ที่สร้างที่วัดแห่งนี้ น่าจะสร้างขึ้นในภายหลัง รวมทั้งชื่อของวัดเขาสวรรณคีรีก็ตั้งขึ้นในภายหลังด้วย(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2524: 171)

องค์ประกอบของวัด วัดเขาสวรรณคีรีประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535: 60)

1. **เจดีย์ประธาน** เป็นเจดีย์ทรงกลมองค์ระฆังขนาดใหญ่ ก่อด้วยศิลาแลง ฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้างยาวด้านละ 44 เมตร ฐานเชิงขนาดใหญ่ 5 ชั้น ซึ่งเป็นพื้นที่ใช้สำหรับเป็นลานทักษิณ มีบันไดเชื่อมฐานแต่ละชั้น (ชั้นที่ 1-3) ทางด้านหน้า ส่วนฐานเชิงชั้นที่ 4 มีการทำเป็นชุ่มพระบริเวณตอนกลางฐานทั้ง 4 ทิศ

2. **ฐานวิหาร** ก่อด้วยศิลาแลง ฐานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 5 ห้อง กว้าง 11 เมตร ยาว 20.50 เมตร

3. **เจดีย์ราย** ก่อด้วยศิลาแดง เป็นเจดีย์ทรงกลมเช่นเดียวกับเจดีย์ประธาน ฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้างด้านละ 11 เมตร ด้านหน้ามีมณฑปขนาดเล็กตั้งอยู่บนฐานศิลาแดง ที่มีรั้วเตี้ย ๆ ทำเป็นช่องประตูเหลี่ยมคล้ายวัดช้างล้อม ราวบันไดของมณฑปทำเป็นปูนปั้นม้วน เข้าเป็นวงกลม

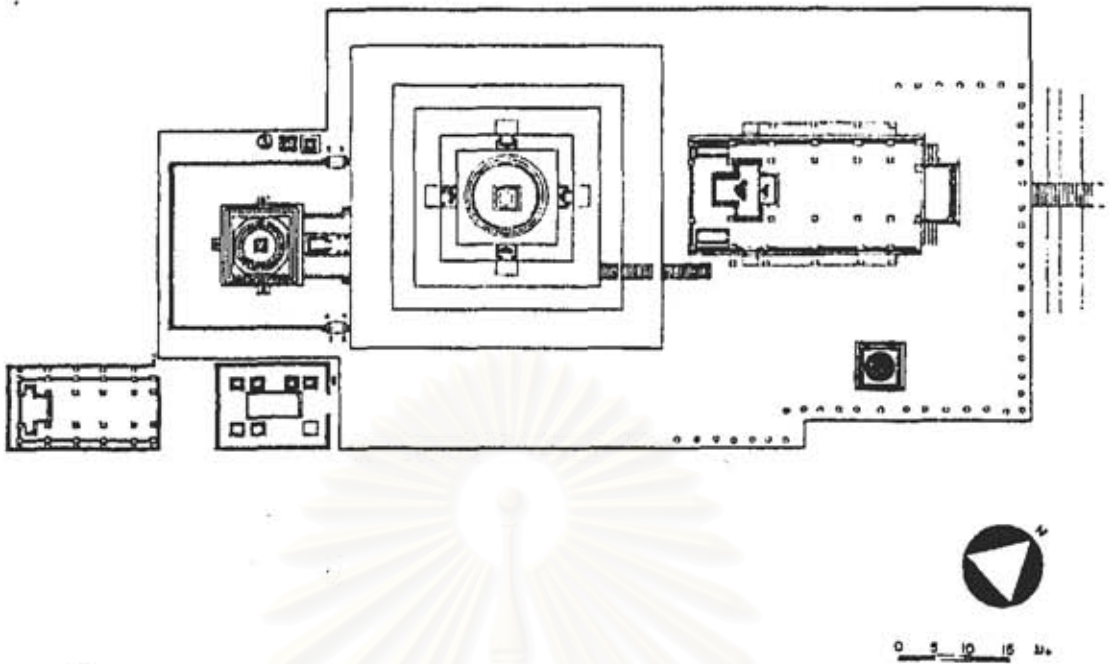
4. **ฐานเจดีย์รายทรงกลม** ตั้งอยู่ทางด้านขวาของวิหาร ฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้างยาวด้านละ 3 เมตร

5. **ฐานเจดีย์ราย** ตั้งอยู่ทางด้านหลังเจดีย์ประธาน ฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง 2.20 เมตร

6. **กลุ่มเจดีย์** (บ.น.9.5) อยู่ทางด้านซ้ายของเจดีย์ รายหมายเลข 2 เป็นกลุ่มของเจดีย์ที่สร้างด้วยอิฐจำนวน 8 องค์ ตั้งอยู่ภายในกำแพงแก้วรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 11 เมตร ยาว 15 เมตร

7. **ฐานวิหาร** (บ.น.9.7) อยู่ด้านหลัง บ.น.9.5 ก่อด้วยศิลาแดง ขนาด 5 ห้อง ฐานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 13 เมตร ยาว 19.80 เมตร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 7.21 ก.

ผังบริเวณวัดเขาสวรรณคีรี (ที่มา กองโบราณคดีที่ 5 กรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย)

ภาพที่ 7.21 ข.

ทัศนียภาพวัดเขาสวรรณคีรี

ข. วัดนอกกำแพงเมืองด้านทิศใต้

7.2.8 วัดชมชื่น

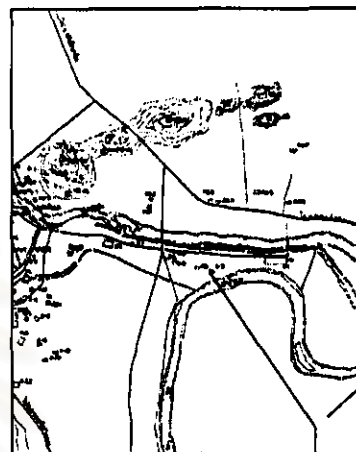
ที่ตั้ง ห่างจากวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง ไปทางทิศตะวันตกเป็นระยะทาง 400 เมตร วัดหันไปทางตะวันออก

สร้าง สมัยสุโขทัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2535

ชุดแต่ง-บูรณะ พ.ศ. 2521-2513

บูรณะฐานวิหาร-เจดีย์ พ.ศ. 2532(กรมศิลปากร, 2535: 293)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่ง
วัดชมชื่น

ประวัติ ไม่ปรากฏหลักฐานทางด้านเอกสาร และศิลาจารึก แต่มีการค้นพบว่าจากรอยโหว่ขององค์เจดีย์ประธานที่เกิดจากการลักลอบ ขุดเพื่อค้นหาโบราณวัตถุภายในองค์เจดีย์ ทำให้สามารถทราบได้ว่าภายในเจดีย์องค์นี้มีลักษณะเป็นห้อง หลังคาโค้งแหลมคล้ายห้องภายในปราสาทแบบเขมร ดร.บัวสวเซอลีเย่ นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสสันนิษฐานไว้ในรายงานการสำรวจทางโบราณคดีในประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2507 ว่า “ณ วัดชมชื่น เพราะเจดีย์ดูเหมือนจะสร้างครอบทับปราสาทศิลาแลง ซึ่งกลายเป็นห้องบรรจุพระธาตุไป”

และจากการบูรณะวิหาร เมื่อปี พ.ศ. 2532 ได้พบฐานวิหารเป็นฐานบัวคว่ำซ้อนอยู่ภายในฐานวิหารที่ปรากฏในปัจจุบันอีกชั้นหนึ่ง แสดงว่าวิหารหลังนี้จะต้องมีการสร้างทับซ้อนกันอย่างน้อย 2 ครั้ง (กรมศิลปากร, 2535: 294)

องค์ประกอบของวัด วัดชมชื่นประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535: 293-294)

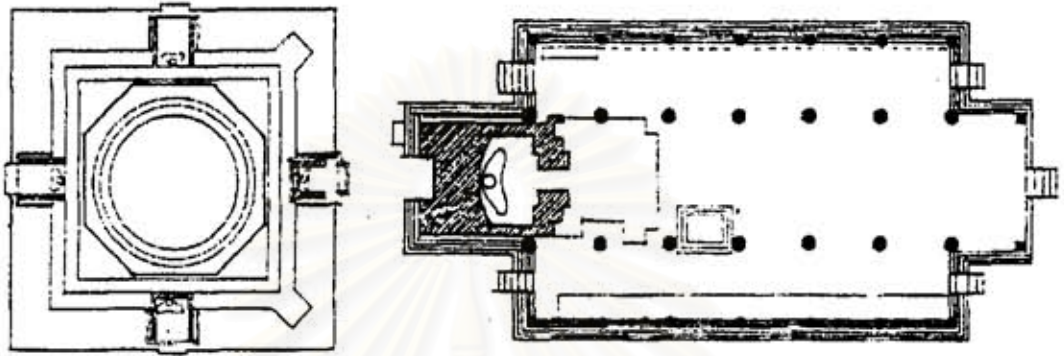
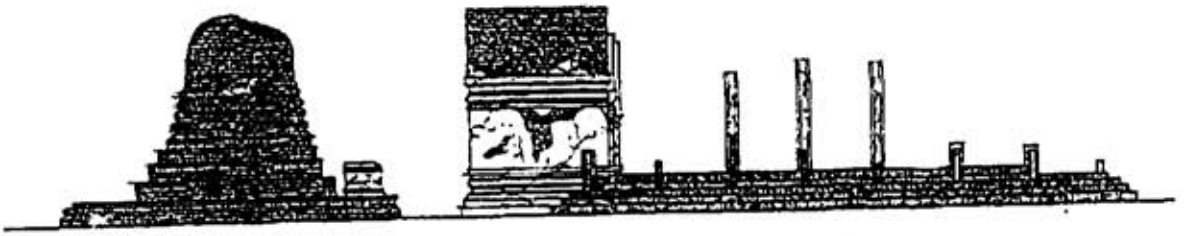
1. เจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์ทรงกลม ก่อด้วยศิลาแลงฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ 14.80 เมตร ฐานเชิงชั้นล่างสุดตั้งซุ้มพระตรงกึ่งกลางทั้ง 4 ด้าน

2. วิหาร อยู่ด้านหน้าเจดีย์ประธาน ก่อด้วยศิลาแลง ขนาด 6 ห้อง ฐานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 13.50 เมตร ยาว 20 เมตร มีมุขยื่นออกมาทางด้านหน้า 1 ห้อง ฐานวิหารเป็นฐานรูปบัวคว่ำ

3. มณฑป ติดกับฐานวิหารด้านหลัง ก่อด้วยศิลาแลง ลักษณะมณฑปย่อมุมไม้สิบสอง หลังคาใช้ศิลาแลงก่อแหลมเข้าหากันเป็นรูปโค้งแหลม ด้านหน้าเป็นทางเข้าในมณฑป มีพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย ด้านหน้าทั้งสองข้างของมณฑปทำซุ้มเล็ก ๆ แบบซุ้มจระนัมอีก 2 ซุ้ม ด้านหลังติดกับตัวมณฑป ยังมีซุ้มจระนัมอีก 1 ซุ้ม เดิมมีพระพุทธรูปขนาดปรกประติษฐานอยู่ แต่ได้ถูกขโมยไปเสียแล้ว คงมีภาพถ่ายเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2450 เหลือเป็นหลักฐาน ส่วนลวดลายปูนปั้นที่ยังคงเหลือติดอยู่ลักษณะเป็นลายบัวคอเสื้อ และที่หน้าบันหลังคามณฑปด้านหลังยังคงเหลือลายปูนปั้น เป็นรูปสถาปัตยกรรม คล้ายกับซุ้มประตูที่มีส่วนยอดเป็นปราสาทของเขมร แต่ปัจจุบันชำรุดไปมาก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 7.22 ก.

รูปด้าน และผังบริเวณวัดชมชื่น (ที่มา กองโบราณคดีที่ 5 กรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย)

ภาพที่ 7.22 ข.

ทัศนียภาพวัดชมชื่น

7.2.9 วัดน้อย

ที่ตั้ง อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ของเมืองศรี
 สขณาลัย ในบริเวณที่เรียกว่าบ้านวัดน้อย หันหน้าไปทาง
 ทิศตะวันออกเฉียงใต้

สร้าง สมัยสุโขทัยตอนปลาย

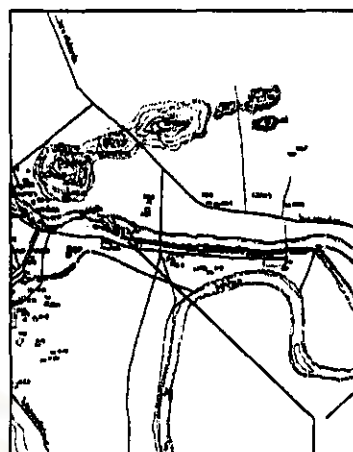
บูรณะ ชุดแต่ง และบูรณะเจดีย์ประธาน พ.ศ.

2513

สำรวจ พ.ศ. 2526

อาคารขนาดเล็กด้านหน้าเจดีย์ประธาน

ยังไม่ได้ทำการบูรณะ(กรมศิลปากร, 2535: 305)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่ง
 วัดน้อย

ประวัติ วัดนี้มีชื่อปรากฏพบบนแท่นเสมาที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่
 หัวโปรดให้จารึกไว้มีใจความว่า “ วันที่ 2 กุมภาพันธ์ เสด็จประพาสทอดพระเนตรโบราณ
 สถานหลายแห่งเป็นครั้งแรก และประทับแรมตั้งพลับพลาอยู่เคียงวัดน้อย รินน้ำยมฝั่งใต้ ” (กรมศิลป
 ากร, 2535: 305)

องค์ประกอบของวัด วัดน้อยเป็นวัดขนาดเล็ก ประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535:
 305)

1. เจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ขนาดเล็ก ก่อด้วยศิลาแลง ฐาน
 รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 2.60 เมตร บริเวณส่วนฐานทั้ง 4 ด้านมีซุ้มพระ
2. ฐานอาคารขนาดเล็ก อยู่ทางด้านหน้าเจดีย์ประธานก่อดด้วยศิลาแลง ยังมี
 ได้ทำการขุดแต่งและมีลักษณะเป็นอาคารขนาด 2 ห้อง

7.2.10 วัดโคกสิงคาราม

ที่ตั้ง ติดกับกำแพงเมืองเซียง ช่วงที่ต่อกับตัวเมืองเก่าศรีสัตนาลัยและห่าง จากตัวเมืองเก่าออกมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 1 กิโลเมตร หน้าวัดหันไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้

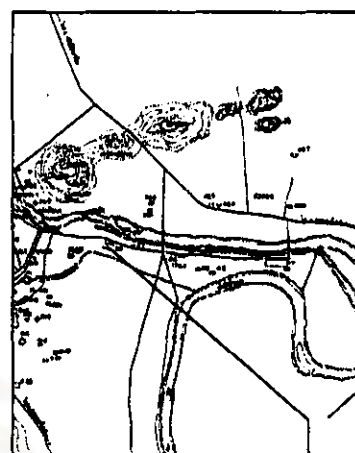
สร้าง สุโขทัยตอนปลาย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอน ที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

ขุดแต่ง และบูรณะ พ.ศ. 2512

สำรวจ พ.ศ. 2526

ขุดแต่ง และบูรณะ กำแพงวัดด้านทิศเหนือบางส่วน พ.ศ. 2533(กรมศิลปากร, 2535: 306-309)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่ง
วัดโคกสิงคาราม

ประวัติ ปรากฏในพงศาวดารเหนือตอนที่เกี่ยวกับวัดโคกสิงคาราม ตอนหนึ่งว่า "เมื่อพระองค์จะลบทศวรรษพระพุทธเจ้าจึงให้นิมนต์พระอชิตเถร และพระอุปคตเถร และพระเถรไลยลาย คือ พรหมณ์ เป็นเชื้อมาแต่พระรามเทพ และพระอรหันต์เจ้าทั้ง 500 พระองค์ ทั้งพระพุทธโฆษาจารย์วัดรังแร้ง และชุมนุมพระสงฆ์เจ้าทั้งหลาย ณ วัดโคกสิงคารามกลางเมืองศรีสัตนาลัย..." (กรมศิลปากร, 2535: 308)

องค์ประกอบของวัด วัดโคกสิงคาราม ประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535: 308)

1. เจดีย์ประธานทรงกลม 3 องค์ เป็นประธานหลักของวัด ก่อด้วยศิลาแลง ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน ขนาดฐานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 8 เมตร ยาว 25.60 เมตร องค์ที่ 3 ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนยอดหักพังเหลือแต่ส่วนองค์ระฆัง
2. วิหาร เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่อด้วยศิลาแลง ขนาด 6 ห้อง ด้านหน้ามีมุขยื่น 1 ห้อง ยังคงปรากฏผนังวิหารแบบมีช่องแสงทั้งด้านหน้าและด้านข้าง
3. โยสภ์ อยู่ทางด้านซ้าย (ตะวันออกเฉียงเหนือ) ของวิหาร ห่างออกมาประมาณ 30 เมตร ก่อด้วยศิลาแลงขนาด 3 ห้อง รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 5 เมตร ยาว 9 เมตร

ยกพื้นสูง 60 เมตร ภายในปูพื้นด้วยศิลาแลง ภายในโบสถ์มีเจดีย์ทรงกลม ซึ่งมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่ด้านหน้า

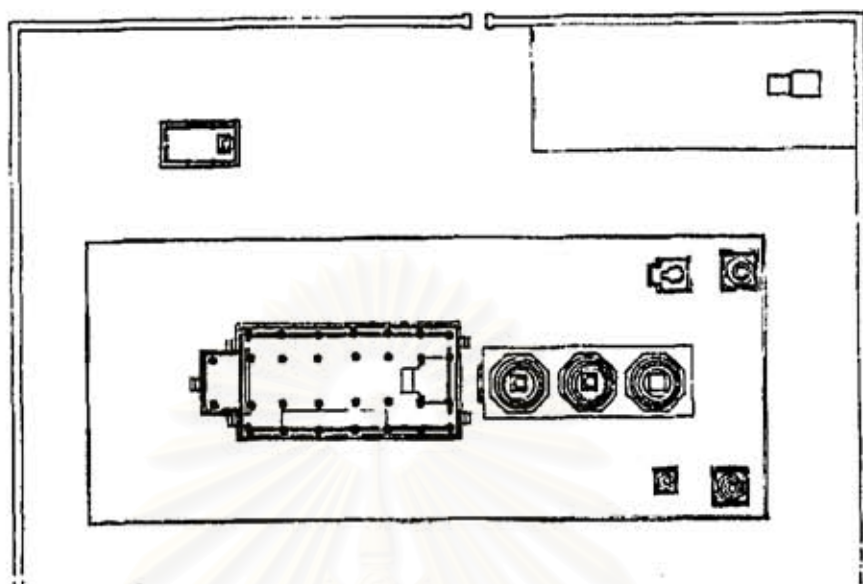
4. **เจดีย์ราย** จำนวน 2 องค์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของเจดีย์ทรงกลม ก่อด้วยศิลาแลงฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 2.50 เมตร

5. **เจดีย์ราย** จำนวน 2 องค์ อยู่ทางทิศตะวันออกของเจดีย์ประธาน ก่อด้วยศิลาแลงขนาดฐานโดยเฉลี่ยกว้างด้านละ 2.50 เมตร

6. **ฐานอาคาร** อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ปรากฏซากศิลาแลงเป็นฐานสี่เหลี่ยมมีมุขยื่นทางด้านหน้า ซึ่งยังไม่ได้ทำการขุดแต่ง และบูรณะ

7. **กำแพงแก้ว** เป็นกำแพงก่อด้วยศิลาแลง มีทั้งหมด 3 ด้าน คือ ด้านทิศตะวันตก ด้านทิศตะวันออก และด้านทิศเหนือ ส่วนด้านทิศใต้คงใช้ร่วมกับแนวกำแพงเซียงกำแพงด้านทิศเหนือของวัดซึ่งขุดแต่งแล้ว ยาวประมาณ 117 เมตร กว้างประมาณ 1 เมตร เว้นช่องประตูทางเข้าออกวัดทางด้านนี้ 1 ประตู กว้างประมาณ 1.70 เมตร ตัวกำแพงเท่าที่เหลืออยู่ มีลักษณะเป็นชุกฐานปัทม์ 1 ชุก ประกอบด้วย หน้ากระดานล่างบัวคว่ำ ท้องไม้ ลูกแก้ว ออกไก่อคู่ และหน้ากระดานบน

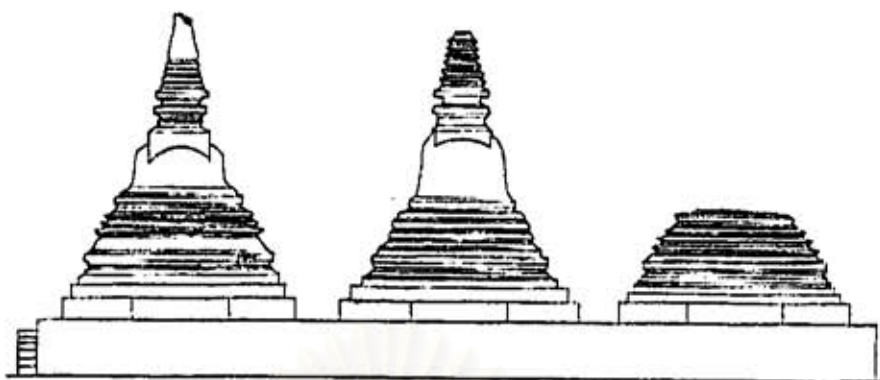
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

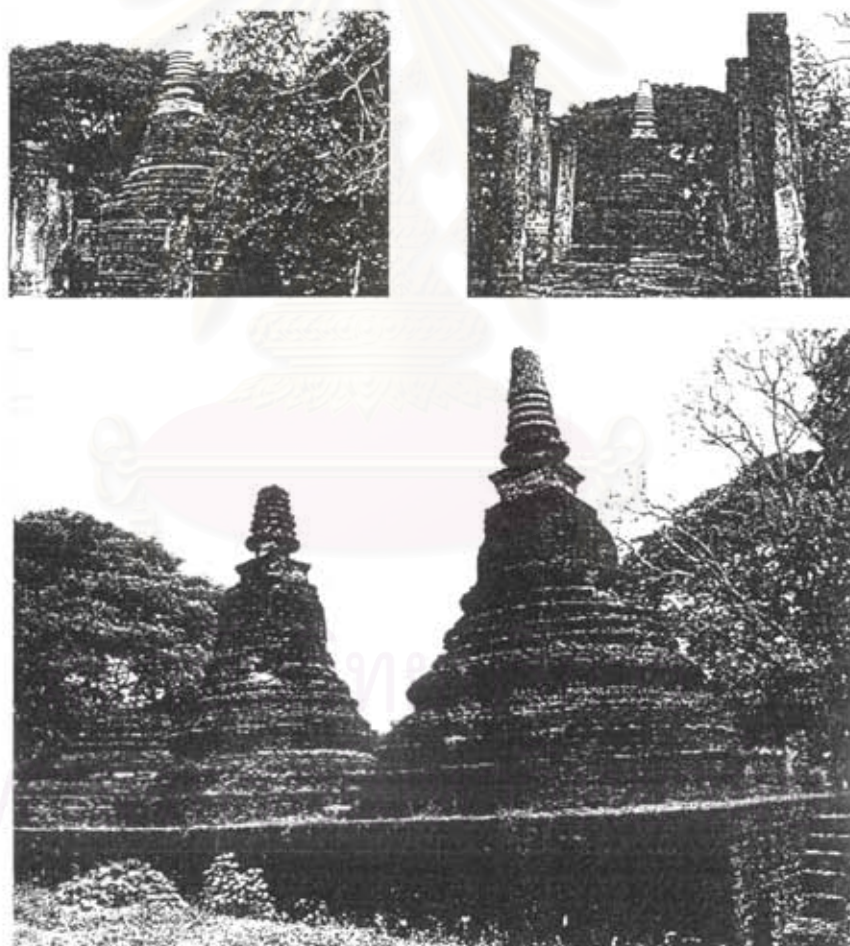
ภาพที่ 7.23 ก.

ผังบริเวณวัดโคกสิงคาราม (ที่มา กองโบราณคดีที่ 5 กรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย)

ภาพที่ 7.24 ก.
 รูปด้าน วัดชมชื่น (ที่มา กองโบราณคดีที่ 5 กรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย)

ภาพที่ 7.24 ข.
 ทัศนียภาพวัดโลกสิงคาราม

ค. วัดนอกกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันตก

7.2.11 วัดสระไช้หน้า

ที่ตั้ง ใกล้กับประตูสะพานจันทร์ ห้างออกมา
ประมาณ 200 เมตร หน้าวัดหันไปทางทิศตะวันออกเฉียง
เหนือ

สร้าง สมัยสุโขทัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราช
กิจจานุเบกษาเล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.
2478

สำรวจ พ.ศ. 2526

ชุดแต่งและบูรณะที่เจดีย์ประธาน พ.ศ.
2529

สำรวจครั้งสุดท้าย พ.ศ. 2533(กรมศิลปา
กร, 2535: 351)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่ง
วัดสระไช้หน้า

ประวัติ ไม่ปรากฏ

องค์ประกอบของวัด วัดสระไช้หน้าประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535: 352)

1. **เจดีย์ประธาน** เป็นเจดีย์ทรงกลม ก่อด้วยศิลาแลง ฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง 17.60 เมตร ที่ฐานเชิงชั้นแรกมีร่องรอยการทำซุ้มพระประดับทั้ง 4 ด้าน
2. **มณฑป และวิหาร** เป็นวิหารขนาด 5 ห้อง รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ฐานกว้าง 17.80 เมตร ยาว 20.60 เมตร มีมุขยื่นทางด้านหน้า ส่วนท้ายของวิหารมีมณฑปก่อด้วยศิลาแลง ตัวมณฑปมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมไม้สิบสอง หลังคารูปโค้งแหลมก่อด้วยศิลาแลง เหลื่อมเข้าหากันด้านหน้าเป็นทางเข้าภายในมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย ซึ่งเป็นพระประธานของวิหารด้วย

ภาพที่ 7.25
ทัศนียภาพวัดสระไช้หน้า

7.2.12 วัดราหู

ที่ตั้ง ถัดจากวัดสระไข่น้ำมาทางขวาประมาณ 50 เมตรหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

สร้าง สมัยสุโขทัยตอนปลาย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

สำรวจ พ.ศ. 2526

ขุดแต่งบูรณะแล้วเสร็จปี พ.ศ. 2535(กรมศิลปากร, 2535: 352)

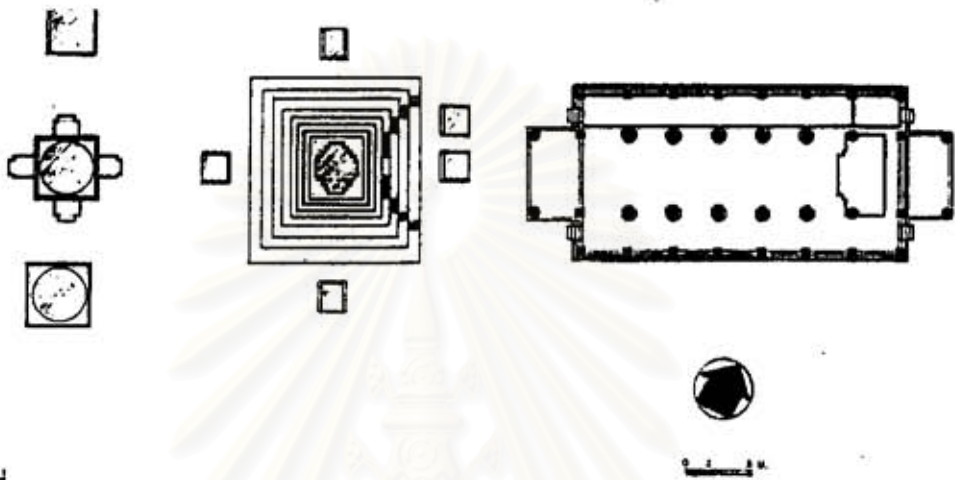
ผังดัชนี แสดงตำแหน่งวัดราหู

ประวัติ ไม่ปรากฏ

องค์ประกอบของวัด วัดราหูประกอบด้วย องค์ประกอบดังต่อไปนี้ (กรมศิลปากร, 2535: 351)

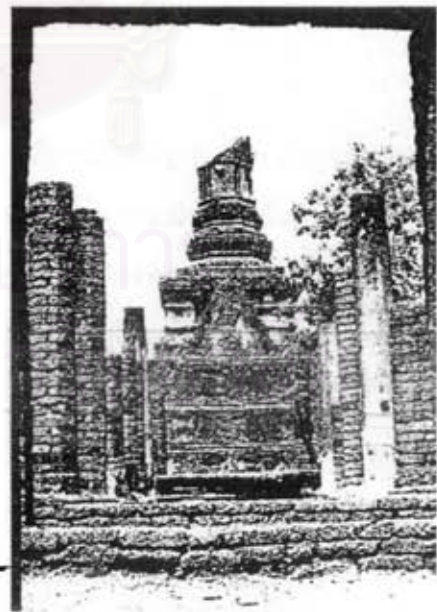
1. เจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์ทรงดอกบัวตูม ประกอบด้วยฐานแยงหน้ากระดานสี่เหลี่ยมจัตุรัส 4 ชั้น ซ้อนกันขึ้นไปรองรับฐานบัวกลมแก้วอกไก่คู่ ฐานบัวกลมแบบลูกฟักย่อมุมไม้ยี่สิบ 2 ชั้น เรือนชาดย่อมุมไม้ยี่สิบตามลำดับ องค์ระฆังทรงดอกบัวตูม หังทลายเกือบหมด ขนาดฐานชั้นล่างสุดประมาณ 13.50 x 13.50 เมตร สูงสุดเรือนชาดประมาณ 18 เมตร

2. วิหาร เป็นอาคารก่อด้วยศิลาแลง ผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 7 ห้อง มีมุขยื่นออกไปทั้งทางด้านหน้า และทางด้านหลังด้านละ 1 ห้อง ผังวิหารทำด้วยศิลาแลงฉาบปูนเป็นผนังแบบเจาะช่องลูกกรงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านขวาของวิหาร มีแนวอาสนสงฆ์ที่ฐานซุกชีทางด้านท้ายวิหารมีร่องรอยการก่อซ้อนทับกัน 2 ครั้ง บันไดขึ้นลงวิหาร มี 4 บันได ขนาดวิหารกว้างประมาณ 12 เมตร ยาวประมาณ 28 เมตร

ภาพที่ 7.26 ก.

รูปด้าน และผังบริเวณวัดราหู(ที่มา กองโบราณคดีที่ 5 กรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย)

ภาพที่ 7.26 ข.

รูปด้าน(ที่มา กองโบราณคดีที่ 5 กรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย) และทัศนียภาพวัดราหู

ง. วัดบนเขา

7.2.13 วัดเจดีย์เก้ายอด

ที่ตั้ง บนเขาใหญ่ ทางตะวันตกของเมือง ศรีสะเกษ
 ชนาลัย อันเป็นแนวเขาที่ทอดต่อมาจากเขาสวรรค์
 และพนมเพลิง ภายในเมือง จุดสังเกตคือ เป็นวัดที่ติดทาง
 หลวงหมายเลข 1201 ซึ่งตัดผ่านไหล่เขาใหญ่ พอดี

สร้าง สมัยสุโขทัยตอนกลางถึงอยุธยาตอนต้น
 บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราช
 กิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.
 2538

สำรวจ พ.ศ. 2526 และ พ.ศ. 2533

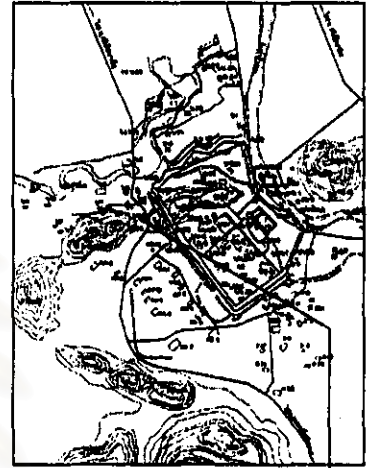
ชุดแต่งและบูรณะ มณฑปประธาน พ.ศ.

2529

ชุดแต่งวิหาร พ.ศ. 2531

บูรณะวิหาร และซ่อมแซมมณฑป พ.ศ.

2532 (กรมศิลปากร, 2535: 351)

ผังดัชนี แสดงตำแหน่ง
 วัดเจดีย์เก้ายอด

ประวัติ ปรากฏในหนังสือพระราชนิพนธ์ "เที่ยวเมืองพระร่วง" ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอนที่ 1 ว่า "วัดเขาใหญ่นั้นตั้งอยู่บนเนินอันหนึ่งมีชั้นที่พอดูได้คือ มณฑปเก้ายอด ประดิษฐานพระปฏิมากรใหญ่ มณฑปเป็นจตุรมุขมุขย่อเป็นไม้สิบสอง มีฐาน 3 ชั้น ฐานชั้นล่าง 5 วา สี่เหลี่ยมหน้ามณฑป ออกมาแต่พื้นลดต่ำกว่าฐานมณฑป มีวิหารร้างอันหนึ่งวัดตามแนวผนังกว้าง 6 วา 1 คอก ยาว 6 วา 3 คอก หลังมณฑปมีเป็นกำแพงแก้วต่อออกไป และมีพระเจดีย์อยู่ในกำแพงแก้วนั้นองค์หนึ่ง การก่อสร้างใช้แลงถือปูน มีมณฑป มีลวดลายปั้นด้วยปูนดูท่าทางจะเป็นวัดใหญ่และท่าทางจะงามดี" (กรมศิลปากร, 2535: 352)

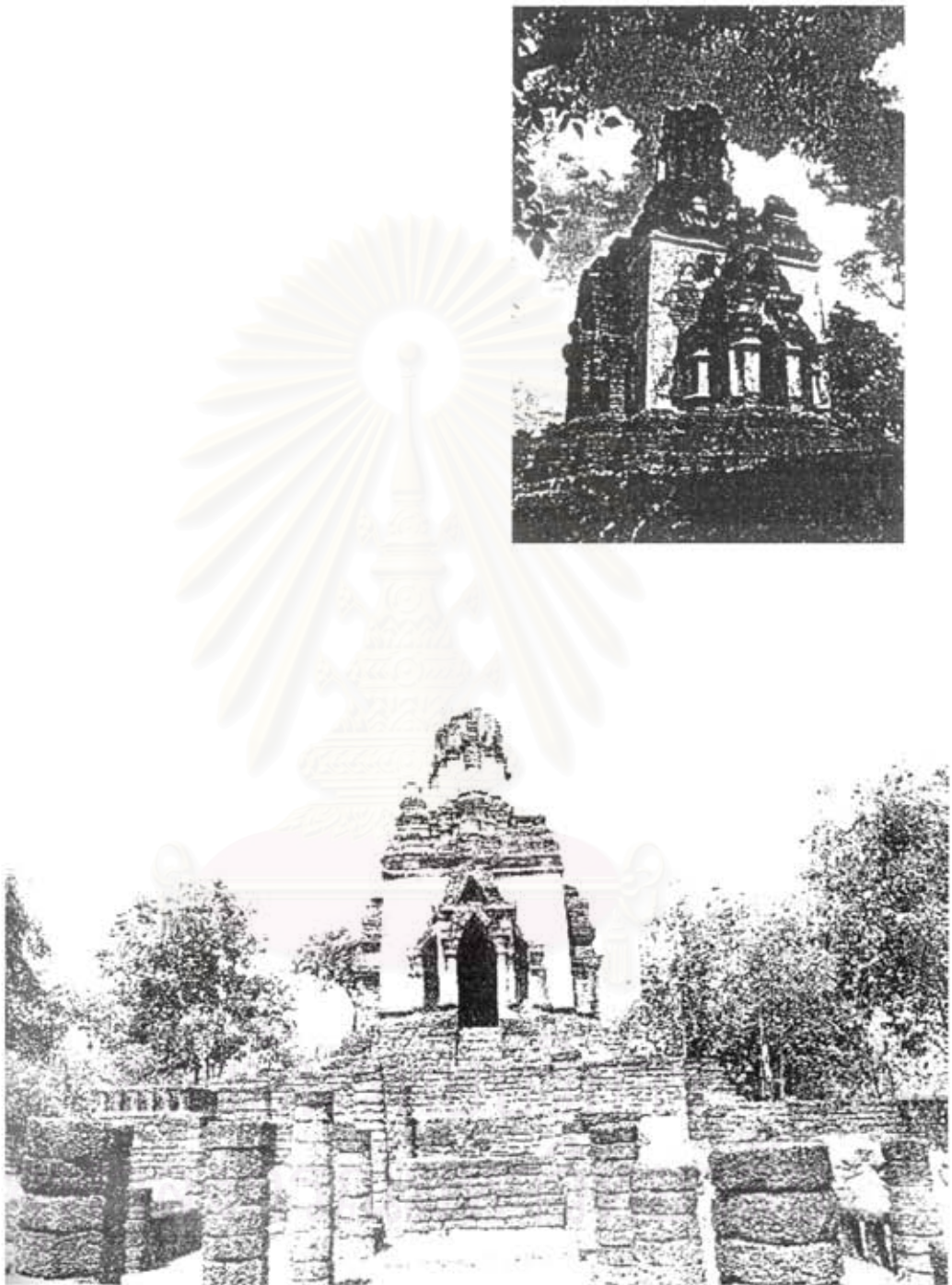
องค์ประกอบของวัด วัดเจดีย์เก้ายอดประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535: 351)

1. **มณฑปประธาน** ก่อด้วยศิลาแลงฉาบผิวด้วยปูนขาว ฐานย่อมุมไม้ยี่สิบ กว้างด้านละ 7 เมตร เป็นมณฑปแบบมีห้องสี่เหลี่ยม มียอดเจดีย์อยู่ข้างบน 9 ยอด ตัวเรือนธาตุมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปยืน 3 ด้าน ส่วนทางด้านหน้าเป็นซุ้มประตูทางเข้า ภายในมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งอันเป็นพระประธาน ด้านซ้ายและด้านขวาของพระประธานมีประติมากรรมนูนสูง รูปพระสาวกยืนพนมมือด้านละหนึ่งองค์ ผนังมีภาพจิตรกรรมเขียนด้วยสีแดง และสีดำ เป็นรูปลายพันธุ์พฤกษา มีแถวอักษรตอนล่าง

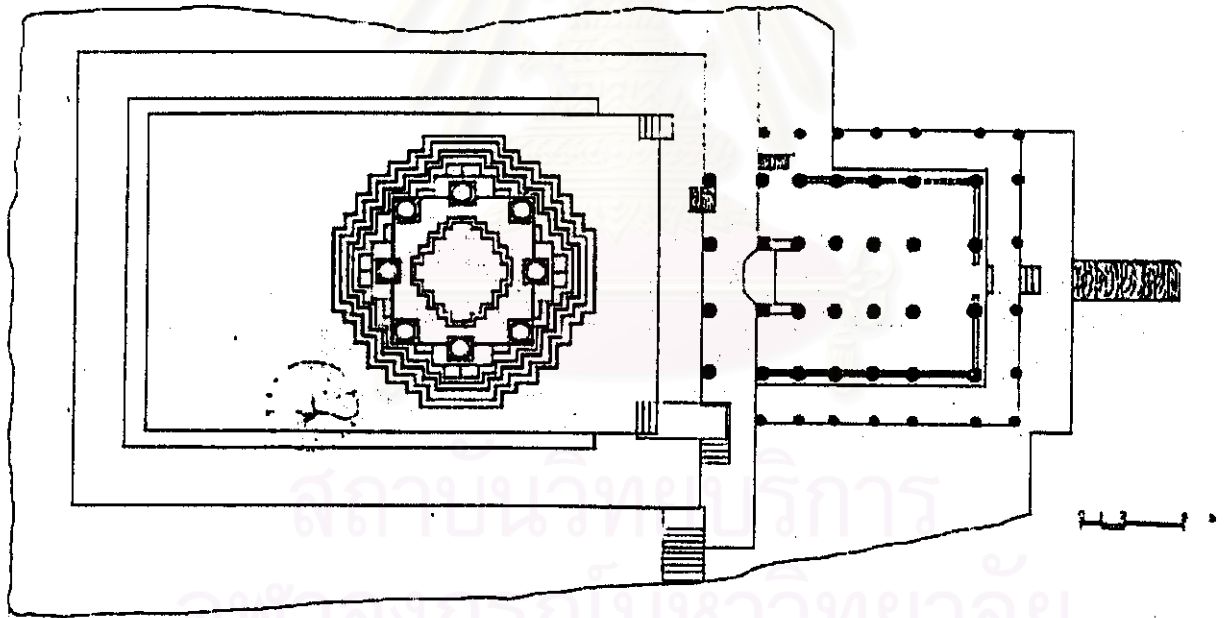
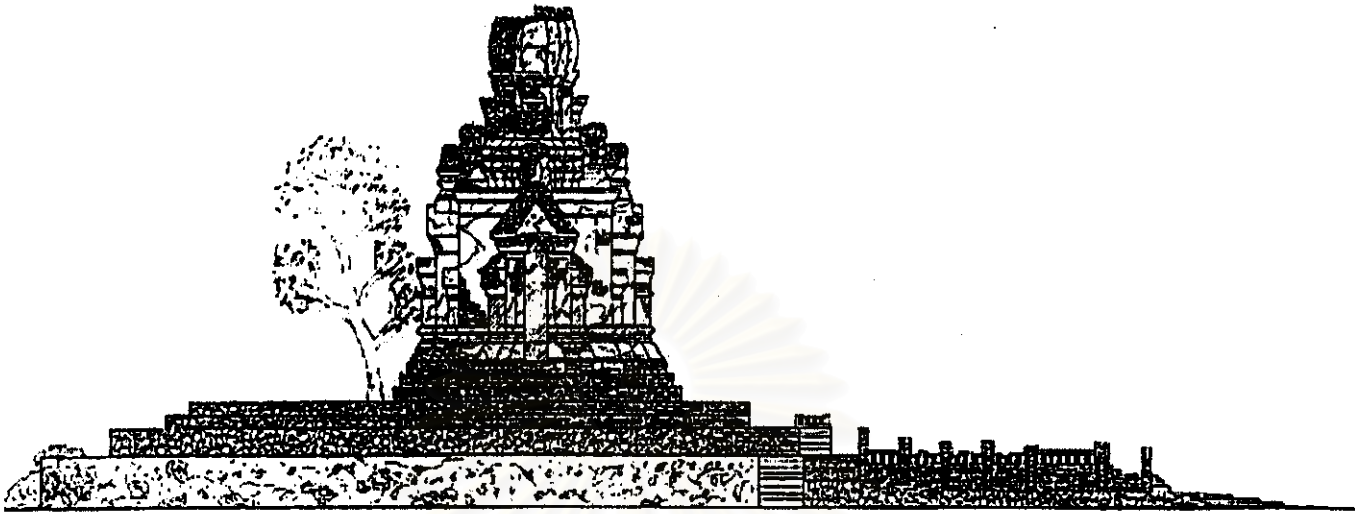
2. **ฐานวิหาร** อยู่ด้านหน้ามณฑปก่อด้วยศิลาแลงฐานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 11.20 เมตร ยาว 14.60 เมตร ยกพื้น 2 ชั้น เป็นวิหารขนาด 6 ห้อง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 7.27
ทัศนียภาพวัดเจติยไถ่ยอด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

7.2.14 วัดเจติยเอน

ที่ตั้ง อยู่บนเนินต่อจากวัดเจติยไถ่ยอด ซึ่ง เป็นเทือกเขาแนวเดียวกันกับเขา พนมเพลิง และเขา ใหญ่ หน้าวัดหันไปทางทิศตะวันออก

สร้าง สมัยสุโขทัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราช กิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2538

สำรวจ พ.ศ. 2526 และ พ.ศ. 2533

คำยันเจติยประธาน พ.ศ. 2529(กรมศิลปากร, 2535: 355)

ผังดัชนี แสดง
ตำแหน่งวัดเจติยเอน

ประวัติ ไม่ปรากฏหลักฐานทางด้านเอกสาร และศิลาจารึก ชื่อเจติยเอนนี้เป็นชื่อที่ ชาวบ้านเรียกขึ้นใหม่ เพราะเหตุที่องค์เจติยประธานได้ทรุดเอนลงมาจากด้านหลัง ซึ่งมีต้นไม้ ใหญ่พญงองค์เจติยไว้ มิให้พังทลายลง(กรมศิลปากร, 2535: 355)

องค์ประกอบของวัด วัดเจติยเอนประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535: 355)

1. เจติยประธาน เป็นเจติยทรงกลม ก่อด้วยศิลาแลงขนาดฐานกว้างด้านละ 22 เมตร องค์เจติยสูงตั้งแต่ฐานถึงยอด 17 เมตร
2. วิหาร ก่อด้วยศิลาแลง อยู่ทางด้านหน้าเจติยประธาน มีฐานลดชั้นกัน ชั้น แรกอยู่ทางด้านหน้าขนาดฐานกว้าง 17 เมตร ยาว 18 เมตร ซึ่งยกขึ้นมาสูงกว่าฐานด้านหน้า ตามสภาพภูเขา บริเวณต่อบนมีมูลดินทับถมสูง มีหลุมลึกลอบซุดเป็นโพรงลึก

7.2.15 วัดเขาใหญ่ล่าง

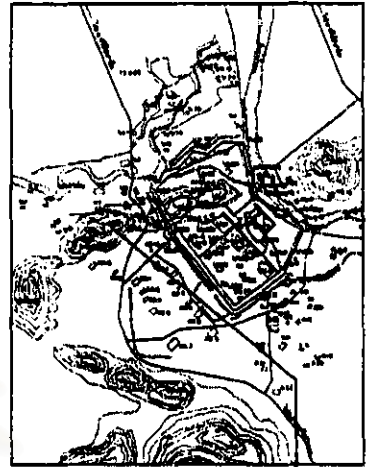
ที่ตั้ง อยู่บริเวณเชิงเขาใหญ่ ถัดจากวัดเจติย
เอนออกมาทางทิศตะวันตกหน้า วัดหันไปทางทิศตะวันออก

สร้าง สร้างสมัยสุโขทัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราช
กิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.
2538

สำรวจ พ.ศ. 2526 และ พ.ศ. 2533

ยังไม่ได้ขีดแต่งและบูรณะ(กรมศิลปากร,
2535: 357)

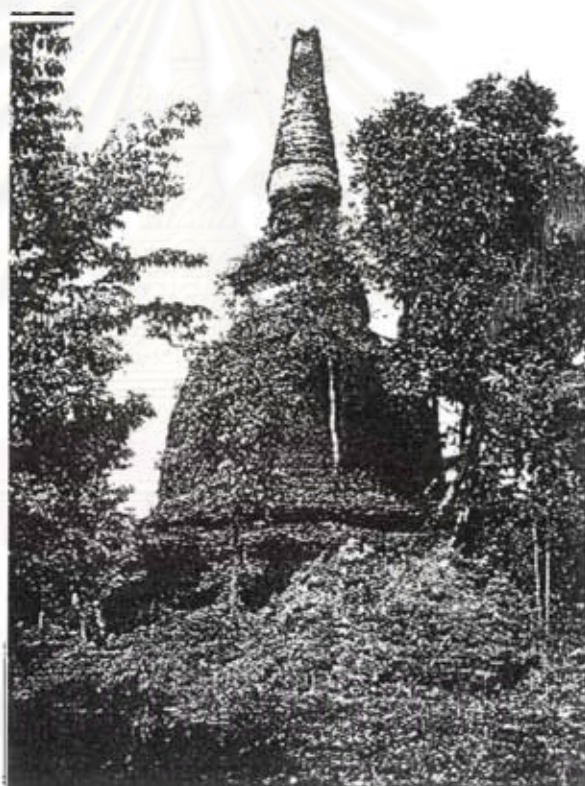
ผังดัชนี แสดง
ตำแหน่งวัดเขาใหญ่

ประวัติ ไม่ปรากฏหลักฐานทางเอกสาร และศิลาจารึก

องค์ประกอบของวัด วัดเขาใหญ่ประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535: 357)

1. **เจดีย์ประธาน** เป็นเจดีย์ทรงกลม ก่อด้วยศิลาแลง ฐานกว้างด้านละ 32 เมตร องค์เจดีย์สูงตั้งแต่ฐานถึงยอด 20 เมตร มีเจดีย์รายตั้งอยู่บริเวณมุมทั้งสี่ของฐานทักษิณ เป็นเจดีย์ก่อด้วยศิลาแลง ฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้าง 3.80 เมตร

2. **วิหาร** อยู่หน้าเจดีย์ประธานก่อด้วยศิลาแลง รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 12 เมตร ยาว 15 เมตร ยกพื้นสูงประมาณ 1.50 เมตร เป็นวิหารขนาด 6 ห้อง

ภาพที่ 7.29
ทัศนียภาพเจดีย์ประธานวัดเขาใหญ่ล่าง

7.2.16 วัดเขาใหญ่บน

ที่ตั้ง บนยอดเขาใหญ่

สร้าง สมัยสุโขทัย

บูรณะ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2538

สำรวจ พ.ศ. 2526 และ พ.ศ. 2533

ยังไม่ได้ขีดแต่งและบูรณะ(กรมศิลปากร, 2535: 359)

ผังดัชนี แสดง

ตำแหน่งวัดเขาใหญ่บน

ประวัติ ไม่ปรากฏหลักฐานทางเอกสาร และศิลาจารึก

องค์ประกอบของวัด วัดเขาใหญ่บนประกอบด้วย(กรมศิลปากร, 2535: 359)

1. **เจดีย์ประธาน** เป็นเจดีย์ทรงกลม ก่อด้วยศิลาแลง ฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง 35 เมตร องค์เจดีย์สูงเพียง 17 เมตร เพราะตั้งแต่ก้านฉัตรขึ้นไปพังทลายลงมาหมด
2. **วิหาร** ก่อด้วยศิลาแลง รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 5 ห้อง กว้าง 18.50 เมตร ยาว 22.00 เมตร ผนังวิหารเป็นแบบเจาะช่องแสง ด้านหลังทำเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมคี่เหลี่ยม มณฑป ด้านตะวันออกของอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมยังคงปรากฏซุ้มจระนมค่อนข้างชัดเจน
3. **เจดีย์ฐานสี่เหลี่ยม** ก่อด้วยศิลาแลง อยู่ทางด้านขวาตอนหน้าวิหาร ฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้าง 7 เมตร มีมุขยื่นออกมาเป็นซุ้ม กรอบซุ้มรูปโค้งแหลม จากหลักฐานที่พบบริเวณรอยต่อระหว่างเจดีย์กับมุขทำให้ทราบได้ว่าที่ยื่นออกมาเป็นซุมนั้นได้มาสร้างเพิ่มเติมในภายหลัง
4. **เจดีย์กลีบบะเพ็อง** ด้านหลังเจดีย์ประธาน ก่อด้วยศิลาแลง ขนาดฐาน กว้าง 5 เมตร มีทางเข้าด้านหน้า ลักษณะเจดีย์องค์นี้คล้ายกับเจดีย์วัดเขาพระบาทน้อย เมืองสุโขทัย
5. **เจดีย์ราย** ก่อด้วยศิลาแลง อยู่ด้านหลังเจดีย์ประธานสภาพที่เหลือ มีเพียงฐานสี่เหลี่ยม 1 ชั้น ส่วนที่อยู่เหนือขึ้นไปพังทลายลงมาหมด

ตารางที่ 7.1

ตารางสรุป อายุสมัย รูปแบบและขนาดเจดีย์ประธานวัดในเมืองสุโขทัย

ชื่อวัดในเมืองสุโขทัย	อายุสมัย	ขนาดเจดีย์(ม.)	รูปแบบเจดีย์
วัดภายในกำแพงเมือง			
1. วัดมหาธาตุ	สุโขทัยตอนต้น ราวพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ราวพ.ศ.1800-1822		พุ่มข้าวบิณฑ์
2. วัดตระพังเงิน	สุโขทัยตอนต้น	10.50*10.5	พุ่มข้าวบิณฑ์
3. วัดตระพังทอง	สุโขทัยตอนต้น	15*15* 22	ระฆัง
4. วัดชนะสงคราม	ไม่ปรากฏ	15*15	ระฆัง
5. วัดสระศรี	ไม่ปรากฏ	17.2*17.2	ระฆัง
6. วัดซ่อนข้าว	ไม่ปรากฏ	15 *15	พุ่มข้าวบิณฑ์
7. วัดสรศักดิ์	พ.ศ.1955	9*9	ระฆังช้างล้อม
วัดนอกกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ			
8. วัดอ้อมรอบ	ไม่ปรากฏ	8*8	พุ่มข้าวบิณฑ์
วัดนอกกำแพงเมืองด้านทิศใต้			
9. วัดศรีพิจิตรกิริติ์ถัยาราม	พ.ศ.1943	15 *15*18	ระฆังฐานสูง
วัดนอกกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันตก			
10. วัดช้างล้อม	พบจารึก พ.ศ.1927	18*18	ระฆังช้างล้อม
วัดนอกกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันตก			
11. วัดช้างรอบ	พ.ศ.1955	6.8*6.8	ระฆัง
12. วัดเขาพระบาทน้อย	ไม่ปรากฏ	7.5*7.5	จอมแห
	ไม่ปรากฏ	25*25	ระฆัง
13. วัดมังกร	ไม่ปรากฏ	10*10	ระฆัง
14. วัดเจดีย์งาม	ไม่ปรากฏ	24*24	ระฆัง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7.2

ตารางสรุป อายุสมัย รูปแบบและขนาดเจดีย์ประธานวัดในเมืองศรีสะเกษ

วัดในเมืองศรีสะเกษ	อายุสมัย	ขนาดเจดีย์ (ม.)	รูปแบบเจดีย์
วัดภายในกำแพงเมือง			
1. วัดช้างล้อม	พ.ศ.1828-1837	30*30	ระฆังช้างล้อม
2. วัดเจดีย์เจ็ดแถว	พ.ศ.1886	24*24 7.5*7.5	พุ่มข้าวบิณฑ์
3. วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่	พงศาวดารเหนือ		ระฆัง
4. วัดนางพญา	สุโขทัยตอนปลาย	16*16	ระฆังช้างล้อม
5. วัดสวนแก้วอุทยานน้อย	พงศาวดารเหนือ	11*11	พุ่มข้าวบิณฑ์
6. วัดเขาพนมเพลิง	พงศาวดารเหนือ	11*11	ระฆัง
7. วัดเขาสวรรค์	พงศาวดารเหนือ	44*44	ระฆัง
วัดนอกกำแพงเมืองด้านทิศใต้			
8. วัดชมชื่น	ไม่ปรากฏ	14.8*14.8	ระฆังช้างล้อม
9. วัดน้อย	สุโขทัยตอนปลาย	2.6*2.6	พุ่มข้าวบิณฑ์
10. วัดโคกสิงคาราม	สุโขทัยตอนปลาย พงศาวดารเหนือ	8*8 มี 3 องค์บนฐาน 8*25.8	ระฆังช้างล้อม
วัดนอกกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันตก			
11. วัดสระไผ่	ไม่ปรากฏ	17.8*17.8	ระฆังช้างล้อม
12. วัดราหู	สุโขทัยตอนปลาย	13.5*13.5	พุ่มข้าวบิณฑ์
วัดบนเขา			
13. วัดเจดีย์เก้ายอด	สมัยสุโขทัยตอนกลาง ถึงอยุธยาตอนต้น	13*13	ปราสาท
14. วัดเจดีย์เอน	ไม่ปรากฏ	22*22*17	ระฆัง
15. วัดเขาใหญ่ล่าง	ไม่ปรากฏ	32*32*20	ระฆัง
16. วัดเขาใหญ่บน	ไม่ปรากฏ	35*32*17	ระฆัง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย